

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην

Ενέργεια: Στρατηγική, Δίκαιο και Οικονομία

«Κρατικές ενισχύσεις στη βιομηχανία μέσω της μείωσης του ενεργειακού κόστους»

Ευστάθιος Παπαγεωργίου

Ο Ευστάθιος Παπαγεωργίου βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρος μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Πειραιάς, Ιανουάριος 2016

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	3
1.1. Η ελληνική πραγματικότητα	3
1.2. Η Ελληνική Βιομηχανία	5
2. Ενεργειακό κόστος	9
2.1. Ενεργειακό κόστος στη βιομηχανία	9
2.2. Ενεργειακή ζήτηση στη βιομηχανία.....	14
2.3. Η περίπτωση της Ελλάδας.....	15
2.4. Η ανάγκη εξοικονόμησης ενέργειας στην Ελληνική βιομηχανία.....	17
2.5. Ενεργειακό Κόστος	20
2.6. Συγκριτικό κόστος σε σχέση με τις γειτονικές χώρες.....	23
3. Ο ρόλος των κρατικών ενισχύσεων.....	25
3.1. Το θεσμικό πλαίσιο της Ευρώπης περί κρατικών ενισχύσεων και μη ανταγωνισμού	33
3.2. Ορισμός κρατικής ενίσχυσης	34
3.3. Το θεσμικό πλαίσιο για την ηλεκτρική ενέργεια στην Ελλάδα.....	36
4. Η θέση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε θέματα κρατικών ενισχύσεων στη μείωση του ενεργειακού κόστους	37
4.1. Εισαγωγή	37
4.2. Το Αλουμίνιον της Ελλάδος.....	40
4.3. Δημόσια Επιχείρηση Αερίου Α.Ε. (Δ.Ε.Π.Α.).....	47
4.4. Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (Δ.Ε.Η.).....	52
4.5. Electricité de France (E.D.F.).....	53
5. Συμπεράσματα	55
6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	61
6.1. Συγγράμματα	61
6.2. Διαδίκτυο.....	63

1. Εισαγωγή

1.1. Η ελληνική πραγματικότητα

Τα τελευταία χρόνια, εστιάζοντας στην τελευταία πενταετία η ελληνική πραγματικότητα έρχεται αντιμέτωπη με μια σειρά από προβληματικές που οδηγούν τους μεγάλους μοχλούς ανάπτυξης της χώρας, όπως τη βιομηχανία σε αδιέξοδα και σε ανασφαλείς ρυθμούς δράσεων. Οι δημοσιονομικές διορθώσεις στην εθνική οικονομία, οι υψηλοί πολλαπλασιαστές και η κακή επίδοση των εξαγωγών είναι τρεις από τους κυριότερους παράγοντες ύφεσης που παρατηρείται αυτή την περίοδο. Οι δημόσιες δαπάνες αποσταθεροποιούνται, με άμεσο αποτέλεσμα την πτώση του εθνικού εισοδήματος και της κατανάλωσης, δημιουργώντας και ανάλογη μείωση στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ).¹ Από την ένταξη της χώρας στα χρόνια της κρίσης, ήδη από την εφαρμογή του πρώτου προγράμματος στήριξης προέκυψαν λάθος εκτιμήσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Δ.Ν.Τ.) σε σχέση με την πραγματικότητα στους πολλαπλασιαστές και τα δημοσιονομικά μεγέθη, σύμφωνα και με την ίδια παραδοχή του Δ.Ν.Τ.²

Άλλωστε, στα χρόνια της δημοσιονομικής κρίσης, γίνεται ολοένα και αντιληπτό, ότι η πολιτική αύξησης της φορολογίας στην ελληνική οικογένεια αλλά και στον ελεύθερο επαγγελματία, οδήγησε σε μεγαλύτερη πενία στην κοινωνία, καθώς ο μέσος καταναλωτής για να καλύψει τις καθημερινές βιοτικές του ανάγκες πλέον της φορολογίας, χρησιμοποιεί μεγαλύτερο μέρος του ατομικού του εισοδήματος απ' ότι παλαιότερα, με συνέπεια να περιορίζεται η διακίνηση του εισοδήματος στην ελληνική αγορά. Η ελληνική οικονομία συρρικνώθηκε περί τα 25% σε σταθερές τιμές, την περίοδο 2008-2013 αποδεικνύοντας τις συνέπειες της εφαρμοστέας πολιτικής.³ Ακόμη η δημοσιονομική λιτότητα διαμορφώνει το μικροοικονομικό περιβάλλον με τέτοιο τρόπο ώστε αποθαρρύνει τις ιδιωτικές επενδυτικές αποφάσεις, προκαλεί αποπληθωριστικές

¹ Cinzia Alcidi and Daniel Gros, 2012, "Why is the Greek economy collapsing? A simple tale of high multipliers and low exports", CEPS Commentary, CEPS, Brussels, pages 2-4.

² <http://www.keeptalkinggreece.com/2013/01/22/marianne-the-incredible-errors-by-imf-experts-the-wrong-multiplier/>

³ Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Η ελληνική οικονομία και απασχόληση, Ετήσια Έκθεση 2014, σελ. 47-52.

επιπτώσεις που δημιουργούν αρνητικές επιδράσεις στην ψυχολογία και την εμπιστοσύνη των ιδιωτών επενδυτών στην παραγωγική γραμμή της χώρας.⁴

Ακόμη, οι μεγάλες εισροές κεφαλαίων στην Ελλάδα μέσω της δανειοδότησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα οδήγησαν από τη μια πλευρά στην κάλυψη δημοσιονομικών κενών, ωστόσο η ενίσχυση της παραγωγικότητας, η οποία θα διευκόλυνε την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους, δεν υλοποιήθηκε, τουλάχιστον όχι στον αναμενόμενο βαθμό. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια ανταγωνιστικότητας και την αυξανόμενη εξάρτηση της Ελλάδας από την συνεχιζόμενη εισροή κεφαλαίων. Τα κεφάλαια δεν χρησιμοποιήθηκαν κατά το βέλτιστο δυνατό τρόπο από τις παραλήπτρια Ελλάδα καθώς και οι εκάστοτε κυβερνητικές επιλογές σε ορισμένες περιπτώσεις χειροτέρευσαν τα προβλήματα της αύξησης του εξωτερικού χρέους με αποτέλεσμα τη μείωση των εθνικών αποταμιεύσεων. Οι ελληνικές κυβερνήσεις εκμεταλλεύτηκαν τις ευνοϊκές πιστωτικές συνθήκες για να αυξήσουν ακόμη περισσότερο το δανεισμό τους, προκαλώντας ακόμα μεγαλύτερη μείωση της εθνικής αποταμίευσης. Αυτό ενίσχυσε την ανάγκη δανεισμού από το εξωτερικό και αύξησε περαιτέρω το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, επιδεινώνοντας τις οικονομικές αδυναμίες.⁵

Το τελικό αποτέλεσμα είναι η σχεδόν πλήρης κατάρρευση κλάδων της Ελληνικής οικονομίας, όπως οι κατασκευές, το οποίο πρακτικά σημαίνει τη μη ύπαρξη εσωτερικής ζήτησης για τη διάθεση της παραγωγής μιας σειράς προϊόντων για τις εγχώριες βιομηχανίες και επιχειρήσεις. Η στροφή στο εξωτερικό και η αποκλειστική σχεδόν εξάρτηση από την εξαγωγική τους δραστηριότητα αποτελούν τη μοναδική λύση βιωσιμότητας για το σύνολο σχεδόν της Ελληνικής βιομηχανίας.⁶

⁴ Σ. Μιχοπούλου, Κρίση Χρέους, Δημοσιονομική λιτότητα και οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη, σελ. 14-16.

⁵ Μανόλης Γαλενιανός, Η ελληνική κρίση: αίτια και επιπτώσεις, Μάρτιος 2014, σελ. 16-17

⁶ Αθ. Δαγούμας, "Η επίδραση του ενεργειακού κόστους στην Ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα: Η περίπτωση της Ελληνικής Βιομηχανίας", Το Δίκτυο, σελ. 17

1.2. Η Ελληνική Βιομηχανία

Η δημοσιονομική κρίση οδήγησε σε ντόμινο εξελίξεων και επιπτώσεων στους παραγωγικούς τομείς της χώρας. Η ελληνική βιομηχανία υπέστη σημαντικό πλήγμα την τελευταία εξαετία, καθώς η παραγωγική της δραστηριότητα βρέθηκε αντιμέτωπη με τη βαριά φορολογία πρωτογενώς και δευτερογενώς, γεγονός που οδήγησε στη μείωση των κερδών και στη συνακόλουθη συντηρητική της πολιτική, προκειμένου να επιβιώσει στο οικονομικό γίγνεσθαι του σήμερα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί, ότι από το 2009 με αποκορύφωμα το 2012 παρατηρήθηκε δραματική μείωση των κερδών των 100 μεγαλύτερων βιομηχανιών στην Ελλάδα, σύμφωνα με σχετική μελέτη, με πτώση 16,74% στο συνολικό μεικτό κέρδος και μείωση 10,54% στα συνολικά ίδια κεφάλαια.⁷

Η υλοποίηση των προγραμμάτων στήριξης τα τελευταία έτη από τους μηχανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, θα είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των μισθών του εργατικού δυναμικού στις βιομηχανίες επομένως και την αντίστοιχη μείωση του κόστους λειτουργίας αυτών. Το εγχείρημα όμως δεν επετεύχθη καθώς δημιουργήθηκαν άλλες κοστοβόρες παράμετροι που όχι μόνον ακυρώνουν την ελάφρυνση από τη μείωση μισθών αλλά ακόμη χειρότερα επιβαρύνουν το συνολικό κόστος παραγωγής. Το ενεργειακό κόστος το οποίο θα αναλυθεί εκτενώς στην παρούσα μελέτη, καθώς και η έλλειψη ρευστότητας οδήγησαν στην τελμάτωση του βιομηχανικού κόσμου. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, με την επιβολή των capital control αλλά και προγενέστερα, ακολούθησαν αυστηρές γραμμές περιορισμού της πίστωσης, με κύριο αποτέλεσμα τη μείωση των επενδύσεων και της παραγωγικότητας των επιχειρήσεων, καθώς οι τελευταίες ιεραρχώντας τις προτεραιότητές του, έπρεπε να ανταποκριθούν πρώτα στην προμήθεια πρώτων υλών και την κάλυψη των μισθολογικών αναγκών του προσωπικού τους.⁸

Έπειτα, το φαινόμενο της αποβιομηχάνισης που διαφαίνεται την τελευταία τριετία (φαινόμενο με ευρωπαϊκές διαστάσεις) οδηγεί αναπόφευκτα και στη μείωση της

⁷ Έρευνα της Direction Business Reports, 2013

⁸ <http://www.newsbomb.gr/oikonomia/epixeirhseis/story/526959/antagonistikotita-xameni-sti-metafrasi-i-elliniki-viomixania#ixzz3t6wk2ySS>

συμμετοχής της συμμετοχής το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ). Έδρες εταιρειών και παραγωγικές μονάδες είτε παύουν τη λειτουργία τους είτε μεταφέρονται σε άλλες χώρες εντός ή εκτός Ευρώπης, προκειμένου να συνεχίσουν τη λειτουργία του σε πιο ευέλικτα νομικά μορφώματα, με λιγότερες φορολογικές υποχρεώσεις, χαμηλότερο κόστος ενέργειας και εργατικό δυναμικό με φθηνότερες αποδοχές.⁹ Η βιομηχανία συμμετέχει σήμερα περίπου στο 10% του ΑΕΠ, ένα ποσοστό που μειώνεται συνεχώς από το 1985 και έπειτα.

Στην αποβιομηχάνιση συντέλεσε ασφαλώς και η μείωση της ζήτησης στα βιομηχανικά προϊόντα, ιδιαίτερα τους κλάδους του κατασκευαστικού τομέα, αφού απευθύνονται παραδοσιακά στην εσωτερική αγορά (όπως οι τσιμεντοβιομηχανίες, η χαλυβουργία, το αλουμίνιο). Η μείωση της ζήτησης, όπως αυτή διακρίνεται από τη μείωση των πωλήσεων των ως άνω βιομηχανικών προϊόντων, οι οποίες διαμορφώνονται πλέον κάτω από 20% στα προ της κρίσης επίπεδα. Οι περισσότερες επιχειρήσεις προχωρούν σε πολιτικές εξαγωγών, προκειμένου να διατηρήσουν σταθερές τιμές στις πωλήσεις και στη σύνταξη του ισολογισμού τους.¹⁰

Η έλλειψη χρηματοδότησης από το τραπεζικό σύστημα αλλά και η έλλειψη επενδυτικού ενδιαφέροντος των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων, δημιούργησαν την τάση εξόδου από το Χρηματιστήριο Αθηνών. Άλλωστε η μεταφορά της έδρας μεγάλων πολυεθνικών ομίλων όπως της Coca Cola ή της ΦΑΓΕ εκτός Ελλάδας, δημιούργησε το κατάλληλο κλίμα για να δημιουργηθεί αδιαφορία για τις εγχώριες χρηματιστηριακές συναλλαγές.¹¹ Πολλές εταιρείες μάλιστα διαλέγουν μόνο την ισχυρότερη μετοχή τους σε ομιλικό επίπεδο και επενδύουν σε αυτήν.¹² Το αυξημένο κόστος παραμονής στο Χρηματιστήριο στα χρόνια της κρίσης σε συνάρτηση με την απουσία αγοραστικού ενδιαφέροντος οδήγησαν τις μετοχές σε χαμηλή εμπορευσιμότητα, με αποτέλεσμα η έξοδος από το Χρηματιστήριο να αποτελεί την ορθότερη επιλογή για πολλές εταιρείες.¹³

⁹ <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26516&subid=2&pubid=113226385>

¹⁰ Κ.Κουκλέλη, Άρθρο, Ένωση Βιομηχανικών Καταναλωτών Ενέργειας (Ε.ΒΙ.Κ.ΕΝ.),

¹¹ Ελένη Μπότα, Άρθρο, "Συνεχίζεται η απαξίωση του Ελληνικού Χρηματιστηρίου", www.bankingnews.gr

¹² Bill Greiner, "2015 Outlook for Global Markets", page 2, www.forbes.com.

¹³ Τάσος Μαντικίδης, ; Άρθρο, "Η μεγάλη έξοδος των εισηγμένων από το Χρηματιστήριο", www.tovima.gr

Τα κόστη της ελληνικής βιομηχανίας, αντί να ελαφρύνονται με τις ανάλογες παρεμβάσεις από τα αρμόδια όργανα και φορείς, οδηγούνται σε μεγάλη αύξηση, αφού δεν υπήρχε σχέδιο δράσης από την ελληνική πολιτεία, προκειμένου να αντιμετωπίσει το βαρύ οικονομικό περιβάλλον για τις επιχειρήσεις. Οι βιομηχανίες του κατασκευαστικού κλάδου γνώρισαν και γνωρίζουν τη μεγαλύτερη κρίση, αφού είναι οι βιομηχανίες που απευθύνονται κατά κανόνα στην εσωτερική αγορά και τα μεγάλα αστικά κέντρα.¹⁴

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αύξησης του κόστους και δη του ενεργειακού, για το οποίο θα γίνει εκτενής ανάλυση στην παρούσα μελέτη αποτελεί η έναρξη της τρίτης φάσης λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Ρύπων αρχής γενομένης από 1.1.2013 η οποία σηματοδοτεί το τέλος της δωρεάν διάθεσης δικαιωμάτων εκπομπών αερίων ρύπων στον κλάδο της ηλεκτροπαραγωγής. Και αυτό το ζήτημα, δεδομένης της συστημικής του επενέργειας, όπως πλείστα άλλα θέματα της ελληνικής ενεργειακής αγοράς, ενδέχεται να συνιστά την αφετηρία μιας σειράς δυσμενών επιπτώσεων για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής βιομηχανίας. Καθώς οι ηλεκτροπαραγωγοί επιβαρύνονται πλέον με την αγορά των μέχρι πρότινος δωρεάν διατιθέμενων δικαιωμάτων ρύπων, δύνανται (υπό αυστηρά νομικορυθμιστικά ελέγξιμες προϋποθέσεις και μεθοδολογίες ανάλογα και με την ισχύ που κατέχουν στη σχετική αγορά εντός της οποίας δραστηριοποιούνται) να μετακυλύουν μέρος ή το σύνολο αυτού του κόστους στους πελάτες τους. Το αποτέλεσμα που προκύπτει είναι ότι οι βιομηχανικοί καταναλωτές καλούνται να αντιμετωπίσουν το αναπόφευκτα έτι περαιτέρω αυξανόμενο ενεργειακό κόστος όντες υποκείμενοι και στο επονομαζόμενο «έμμεσο κόστος εκπομπών» (indirect emission cost). Η αύξηση του ενεργειακού κόστους οδηγεί με τη σειρά της στον κίνδυνο αύξησης της «διαρροής άνθρακα» (carbon leakage), ένα φαινόμενο με έντονα αρνητικό οικονομικό, περιβαλλοντικό αλλά και γεωπολιτικό αντίκτυπο, καθότι βιομηχανικές εγκαταστάσεις μετακινούνται σε τρίτες χώρες όπου δεν ισχύουν δεσμευτικές συμφωνίες για τη μείωση των εκπομπών ή ισχύουν εν γένει ελαστικότερες κανονιστικές ρυθμίσεις επί του θέματος. Ως αποτέλεσμα, όχι μόνο επίκειται σημαντική εξασθένηση της δυναμικής συγκεκριμένων βιομηχανικών κλάδων, αλλά ελλοχεύει και ο κίνδυνος αύξησης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου,

¹⁴ Κ.Κουκλέλης, Πρόεδρος της EBIKEN, Συνέντευξη για το ενεργειακό κόστος.

καθιστώντας μία τέτοια εξέλιξη εξόχως αρνητική όχι μόνο από τη σκοπιά της βιομηχανικής πολιτικής αλλά και της πολιτικής προστασίας του περιβάλλοντος. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει διαβλέψει την οικονομική αλλά και γεωστρατηγική διάσταση του προβλήματος. Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιτρέπει τη χορήγηση στοχευμένων κρατικών ενισχύσεων από τα κράτη μέλη σε βιομηχανικούς κλάδους που υπόκεινται σε υψηλό βαθμό έκθεσης στον κίνδυνο διαρροής άνθρακα. Με βάση το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, τις Οδηγίες που ρυθμίζουν το Ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΣΕΔΕ) 2003/87/ΕΚ και 2009/29/ΕΚ και τις Κατευθυντήριες Γραμμές που εκδόθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα κράτη μέλη δύνανται να σχεδιάσουν ένα μηχανισμό κατάλληλο και πρόσφορο, ώστε να αντισταθμιστεί το κόστος των δικαιωμάτων CO₂ για συγκεκριμένους επιλέξιμους ενεργοβόρους κλάδους της βιομηχανικής παραγωγής, οι οποίοι αντιμετωπίζουν ήδη τον κίνδυνο αξιοσημείωτων αυξήσεων του ενεργειακού τους κόστους.¹⁵

Καθώς λοιπόν, η ανάγκη στήριξης της ελληνικής βιομηχανίας διαφαίνεται αδήριτη, η Ελληνική Πολιτεία σε ορισμένες χρονικές περιόδους προσπαθεί άμεσα και έμμεσα να μετριάσει το υψηλό ενεργειακό κόστος της βιομηχανίας μέσω κρατικών πόρων. Οι κρατικές ενισχύσεις αυτές άλλοτε συμβαδίζουν με την ευρωπαϊκή και εθνική νομοθεσία περί συμβατότητας των κρατικών ενισχύσεων και άλλοτε όχι. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανταγωνισμού έχει ‘δεσπόζουσα θέση’ στην εποπτεία των κρατικών ενισχύσεων στην Ευρώπη προβαίνοντας προληπτικά ή και κατασταλτικά σε αυστηρό έλεγχο αυτών. Ο συγκεκριμένος έλεγχος έχει μεγάλο εύρος, εκκινώντας τόσο από την λήψη της απόφασης για τη χορήγηση κρατικής ενίσχυσης σε ορισμένη επιχείρηση, μέχρι και την πραγμάτωση όλων των συνεπειών που αυτή η χορήγηση δύναται να προκαλέσει στην αγορά, με κύριο γνώμονα τη στρέβλωση ή μη του ανταγωνισμού.

¹⁵ Δρ. Αντώνης Μεταξάς, Άρθρο, “Μείωση ενεργειακού κόστους μέσω αντισταθμιστικού μηχανισμού”, www.capital.gr.

2. Ενεργειακό κόστος

2.1. Ενεργειακό κόστος στη βιομηχανία

Μία βιομηχανία μετατρέπει πρώτες ύλες σε βιομηχανικά προϊόντα μέσα από μία σειρά διεργασίες, που συνήθως απαιτούν πρόσδοση ενέργειας ενώ μερικές φορές απαιτούν την απομάκρυνση ενέργειας. Αν και μερικές φορές παράγεται ενέργεια και κατά τη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας (π.χ. στις χημικές βιομηχανίες από τις εξώθερμες αντιδράσεις), η ενέργεια αυτή είναι σχετικά μικρή σε σύγκριση με τις συνολικές ανάγκες της βιομηχανίας και σε αρκετές περιπτώσεις είναι δύσκολο να αξιοποιηθεί. Επιπλέον, για την απομάκρυνση ενέργειας χαμηλής θερμοκρασίας απαιτείται η κατανάλωση πρόσθετης ενέργειας για τη λειτουργία του σώματος ψύξης.

Αντιλαμβανόμαστε τη σημασία της ενέργειας για μία βιομηχανία αν σκεφτούμε πόσο απαραίτητη είναι για να παραχθούν τα κύρια προϊόντα της. Σημαντικό στοιχείο για τις διεργασίες της βιομηχανίας αποτελεί το γεγονός πως ένα μέρος της ενέργειας των υλικών που χρησιμοποιούνται ανακυκλώνεται και χρησιμοποιείται πάλι. Πρόκειται σχεδόν αποκλειστικά για ενέργεια θερμότητας ενώ από τις διαφορετικές πηγές ενέργειας που χρησιμοποιούνται στη βιομηχανία η κυρίαρχη είναι η ηλεκτρική.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ενέργεια στη βιομηχανία χρησιμοποιείται κυρίως, αφού μετατραπεί σε άλλη μορφή ενέργειας (όπως η παραγωγή θερμότητας από καύσιμο σε κλιβάνους ή η παραγωγή μηχανικής ενέργειας από ηλεκτρική στους ηλεκτροκινητήρες). Υπάρχουν όμως περιπτώσεις όπου η ενέργεια που εισέρχεται σε μία βιομηχανία χρησιμοποιείται απευθείας χωρίς μετατροπή, όπως συμβαίνει στη χημική βιομηχανία κατά τις ηλεκτρολύσεις όπου χρησιμοποιείται απευθείας ηλεκτρική ενέργεια.¹⁶

Όλες οι βιομηχανικές δραστηριότητες πάντως απαιτούν ενέργεια, εφόσον οι πάσης φύσεως φυσικές ή χημικές μετατροπές είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένες με την κατανάλωση ενέργειας που βέβαια ποικίλλει ανάλογα με τη φύση κάθε βιομηχανίας. Υπάρχουν διαδικασίες και συνεπώς βιομηχανίες ιδιαίτερα ενεργοβόρες, όπως είναι αυτές

¹⁶ Beaudreau, B,C 1995. The impact of electric power on productivity, Energy Economics, 17, pp.231-236.

που περιλαμβάνουν μετασχηματισμούς που γίνονται σε υψηλές θερμοκρασίες (όπως αυτές που ασχολούνται με την παραγωγή χυτοσιδήρου και χάλυβα) ή απαιτούν πολύ ηλεκτρικό ρεύμα, όπως η ηλεκτρόλυση για την παραγωγή αλουμινίου. Στον αντίποδα, λιγότερη ενέργεια «καίνε» οι βιομηχανίες φαρμάκων και καλλυντικών.

Όσον αφορά τη σωστή διαχείριση ενέργειας, που αποτελεί και αναπόσπαστο κομμάτι της παρούσας εργασίας, θα πρέπει καθώς εξετάζουμε το ζήτημα να έχουμε τα εξής σημεία κατά νου ως αρχές – στόχοι που θα πρέπει να τηρούνται και να επιτυγχάνονται για να αγγίξει η βιομηχανία τη μέγιστη ενεργειακή εξοικονόμηση:

- Η αποδοτική μετατροπή της μιας μορφής ενέργειας σε άλλη, να υπάρχει δηλαδή υψηλός βαθμός απόδοσης των βιομηχανικών συστημάτων μετατροπής. Σε ορισμένες διεργασίες, όπως είναι αυτές της ελάττωσης του μεγέθους και ιδίως εκείνες της άλεσης των υλικών, το ωφέλιμο έργο είναι εξαιρετικά μικρό ενώ το υπόλοιπο ποσοστό από την ηλεκτρική ενέργεια χάνεται κυρίως σε θερμότητα.
- Η χρησιμοποίηση σε κάθε διεργασία όσο το δυνατό λιγότερης ενέργειας που να πλησιάζει το θερμοδυναμικό ελάχιστο απαιτούμενο έργο για τη διεργασία αυτή.
- Η ανακύκλωση και επανάχρηση όσο το δυνατό περισσότερης θερμότητας από το περιβάλλον.
- Η ελαχιστοποίηση των απωλειών ενέργειας που εγκλείουν διάφορα προϊόντα ή υλικά.
- Η χρησιμοποίηση απορριπτόμενων υλικών για την παραγωγή ενέργειας (φυτομάζα).

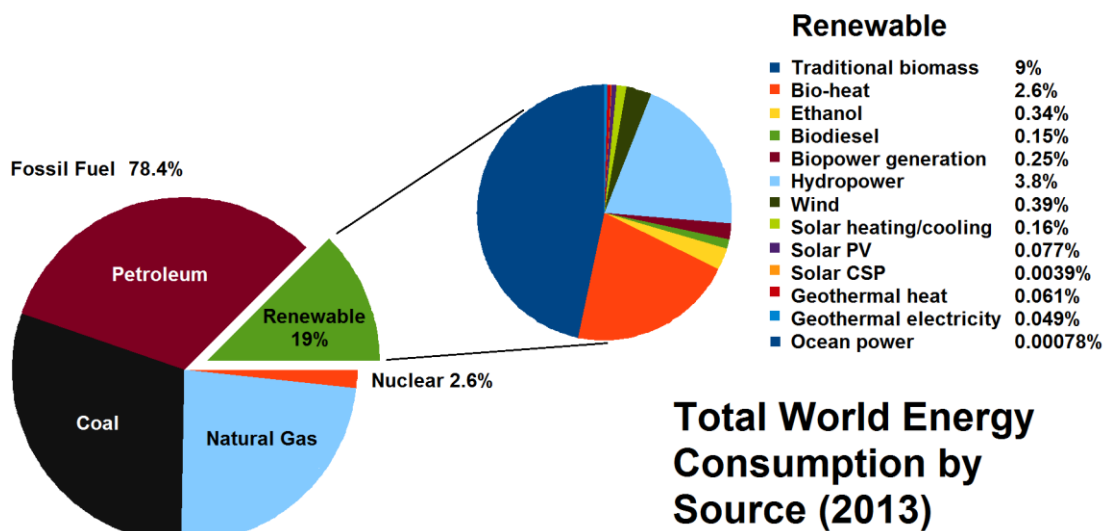
2.1. Πηγές ενέργειας στη βιομηχανία

Δύο είναι οι βασικές πηγές που χρησιμοποιούνται από τις βιομηχανίες: τα καύσιμα και η ηλεκτρική ενέργεια. Η ελληνική βιομηχανία καταναλώνει περίπου το 43% του συνόλου της ενέργειας που καταναλώνει η χώρα.¹⁷

¹⁷ Elliot, R.N., Latiner, S, et all, 1997. Consideration in the estimation of costs and benefits of industrial energy efficiency projects, 32rd Intersociety Energy Conversion Engineering Conference. Honolulu, HI.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΥΠΕΚΑ (2013) από την ενέργεια που καταναλώνεται στην ελληνική βιομηχανία το 82% είναι καύσιμα (17% στερεά και 65% υγρά και αέρια) και το 18% ηλεκτρική ενέργεια. Η κατανομή, δηλαδή, των δύο βασικών πηγών ενέργειας στο σύνολο της ελληνικής βιομηχανίας είναι: 4/5 καύσιμα και 1/5 ηλεκτρική ενέργεια¹⁸.

Στη χημική βιομηχανία ειδικότερα η υπεροχή των καυσίμων έναντι της ηλεκτρικής ενέργειας είναι μεγαλύτερη και συνεχώς αυξάνεται όσο διαδίδονται τα συστήματα συμπαραγωγής. Τα καύσιμα στη χημική βιομηχανία χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο για την παραγωγή θερμότητας, δηλαδή τη μετατροπή της χημικής ενέργειας των καυσίμων σε θερμική ενέργεια με καύση.¹⁹

Η ηλεκτρική ενέργεια χρησιμοποιείται με πολλούς τρόπους, οι κυριότεροι από τους οποίους είναι:

Η παραγωγή μηχανικού έργου (ηλεκτροκινητήρες)

¹⁸ <http://195.251.42.2/cgi-bin/nisehist.sh>

¹⁹ Madloul, N. A., Saidur, R., Hossain, M. S., & Rahim, N. A. (2011). A critical review on energy use and savings in the cement industries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 15(4), 2042-2060.

Η παραγωγή θερμότητας (ηλεκτρικές αντιστάσεις, επαγωγικά ρεύματα, μικροκύματα, λέιζερ κ.λπ.)

Ηλεκτροχημικά συστήματα

Από το 1979, μετά δηλαδή και από τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση, τα προϊόντα πετρελαίου σταδιακά υποκαταστάθηκαν από τον άνθρακα, με αποτέλεσμα να αλλάξει η αναλογία τους το 1992 σε σχέση με το 1979. Οι τσιμεντοβιομηχανίες ήταν αυτές που υποκατέστησαν το πετρέλαιο με τον άνθρακα. Εάν το παράδειγμά τους ακολουθούνταν και από άλλες βιομηχανίες, η αναλογία θα έγερνε προς την πλευρά του άνθρακα.

Σήμερα, το ποσοστό συμμετοχής των υγρών καυσίμων στο βιομηχανικό ενεργειακό ισοζύγιο παραμένει από τα πιο ψηλά στην Ευρώπη υπερβαίνοντας κατά 10 τουλάχιστον ποσοστιαίες μονάδες τον κοινοτικό μέσο όρο²⁰. Με στόχο να έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα του ενεργειακού τοπίου, θα πρέπει να αναφερθούμε στην κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας που εμφανίζει μία ανοδική τάση ενώ είναι εμφανής η απουσία του Φυσικού Αερίου, το οποίο μπορεί να καταλάβει σημαντικό μερίδιο της ενεργειακής ζήτησης, όπου στις περισσότερες κοινοτικές χώρες το φυσικό αέριο συμμετέχει σε ποσοστά που κυμαίνονται από 20 - 40%.

Όπως αναφέραμε και στην αρχή της ενότητας, η πιο δημοφιλής χρησιμοποιούμενη μορφή ενέργειας ειδικά στην χημική βιομηχανία είναι η θερμότητα καθώς από τη φύση της μετατρέπεται σχετικά εύκολα κάθε άλλη μορφή ενέργειας, μόνο που η παραγόμενη θερμότητα δεν είναι πάντα εύκολο να αξιοποιηθεί. Παρακάτω αναφέρονται οι βασικοί τρόποι παραγωγής αξιοποιήσιμης θερμότητας από άλλες μορφές ενέργειας. Αν σκεφτούμε πως η απευθείας παραγωγή θερμότητας από ηλιακή ενέργεια για βιομηχανική χρήση βρίσκεται ακόμη σε πειραματικό στάδια και πως η χρησιμοποίηση ηλεκτρικής ενέργειας για συνήθεις βιομηχανικές θερμάνσεις είναι ενεργειακά ασύμφορη,

²⁰<http://195.251.42.2/cgi-bin/nisehist.sh>

αντιλαμβανόμαστε πως ο βασικότερος τρόπος παραγωγής θερμότητας στη βιομηχανία είναι από την καύση στερεών, υγρών και αερίων καυσίμων.²¹

Οι εγκαταστάσεις στις οποίες γίνεται καύση διακρίνονται:

α) σε αμέσου θέρμανσης, όπου οι φλόγες και τα καυσαέρια βρίσκονται σε απευθείας επαφή με τα υλικά που θερμαίνονται π.χ. στις καμίνους τσιμέντου και

β) σε εμμέσου θέρμανσης, όπου οι φλόγες και τα καυσαέρια χωρίζονται από το υλικό που θερμαίνεται με ένα τοίχωμα συνήθως μεταλλικό, όπως φαίνεται σε κλιβάνους θερμάνσεως ρευστών ή στους ατμολέβητες.

Η παραγόμενη θερμότητα ή χρησιμοποιείται επί τόπου εκεί που παράγεται (όπως στις καμίνους τσιμέντου ή σε βραστήρες που θερμαίνονται με καύση κ.λπ.) ή μεταφέρεται με κάποιο μέσο (ατμό ή θερμό λάδι) προκειμένου να διανεμηθεί στις διεργασίες που χρειάζονται θερμότητα.

Από τα προηγούμενα προκύπτει ότι η θερμότητα που χρησιμοποιείται στις διεργασίες της χημικής βιομηχανίας ειδικότερα, αλλά και γενικότερα στις βιομηχανίες υπάγεται σε μία από τις παρακάτω τρεις κατηγορίες.

α) Πρωτογενής θερμότητα είναι εκείνη που παράγεται από τις πρωτογενείς πηγές ενέργειας, δηλαδή τα καύσιμα και την ηλεκτρική ενέργεια,

β) Δευτερογενής θερμότητα, όπως ατμός, θερμό νερό, θερμό λάδι κ.λπ.

γ) Τριτογενής θερμότητα είναι η θερμότητα που εναπομένει μετά τη χρήση μέρους της πρωτογενούς ή δευτερογενούς θερμότητας. Έτσι, τριτογενής χαρακτηρίζεται η θερμότητα που περιέχεται στα καυσαέρια ενός κλιβάνου, στον ατμό εξόδου ενός ατμοστροβίλου ή αυτή που παράγεται σε έναν αντιδραστήρα από μία εξώθερμη

²¹ Thiruchelvam, M., Kumar, S., & Visvanathan, C. (2003). Policy options to promote energy efficient and environmentally sound technologies in small-and medium-scale industries. *Energy Policy*, 31(10), 977-987.

αντίδραση. Η ανάκτηση και αξιοποίηση της τριτογενούς θερμότητας είναι σπουδαίας σημασίας για την εξοικονόμηση ενέργειας σε μία βιομηχανία.

2.2. Ενεργειακή ζήτηση στη βιομηχανία

Η κατανάλωση ενέργειας στον βιομηχανικό τομέα χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του '80, με συνέπεια το ποσοστό συμμετοχής του στο σύνολο της ενεργειακής ζήτησης να ακολουθεί μία σταδιακά φθίνουσα πορεία.

Ο ρυθμός αύξησης της ενεργειακής ζήτησης δεν είναι ομοιόμορφος σε όλους τους τομείς δραστηριότητας ούτε σε όλη τη χρονική περίοδο 1970 - 1990. Στην Ελλάδα οι μέσοι ρυθμοί αύξησης για την περίοδο αυτοί είναι σε όλους τους τομείς οι υψηλότεροι από όλες τις άλλες κοινοτικές χώρες. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί ο βιομηχανικός τομέας, όπου την πρώτη θέση με διαφορά κατέχει η Πορτογαλία.

Η βιομηχανία ως προνομιακός χώρος για την εφαρμογή μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας αλλά και λόγω της γενικότερης οικονομικής κρίσης εμφανίζει στις περισσότερες χώρες μηδενικούς έως και αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής της ενεργειακής ζήτησης.

Η ενεργειακή πολιτική της Ελλάδας ως μέλους της Ε.Ε. ακολουθεί κάποιους βασικούς ενεργειακούς στόχους. Με την Οδηγία 2001/77/ΕΚ²² «Για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές στην εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας» προβλέπεται για την Ελλάδα ενδεικτικός στόχος συμμετοχής των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, συμπεριλαμβανομένης της υδραυλικής ενέργειας των μεγάλων υδροηλεκτρικών έργων, σε ποσοστό 20,1% της εγχώριας ακαθάριστης κατανάλωσης ενέργειας. Ο στόχος αυτός είναι συμβατός με τις διεθνείς δεσμεύσεις της χώρας που απορρέουν από το Πρωτόκολλο του Κιότο²³ (Δεκέμβριος 2007).

Επιπλέον, η ψήφιση της Οδηγίας 2009/28/ΕΚ²⁴ η οποία τέθηκε για την εφαρμογή της Ενεργειακής Πολιτικής για την Ευρώπη ενέκρινε δεσμευτικό στόχο συνιστάμενο σε

²²http://www.desmie.gr/fileadmin/user_upload/Files/adeiodotisi/2001.09.27_L.283_Directive.77.pdf

²³<http://www.ypeka.gr/?tabid=443>

²⁴<http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=fIZekDiD%2Brg%3D&tabid=446&language=el-GR>

μερίδιο 20% συμμετοχής των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη συνολική ενεργειακή κατανάλωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης έως το 2020, με το νέο στόχο για τη χώρα μας να ανέρχεται στο 18%.

2.3. Η περίπτωση της Ελλάδας

Η Ελληνική βιομηχανία και ιδιαίτερα οι ενεργοβόροι κλάδοι της, όπως η χαρτοβιομηχανία, η τσιμεντοβιομηχανία, η υαλουργία, τα κεραμικά, η βιομηχανία επεξεργασίας μετάλλου αντιμετωπίζουν έντονο πρόβλημα βιωσιμότητας που οφείλεται εν μέρει στο κόστος ενέργειας και ιδιαίτερα σε παράγοντες που επηρεάζουν το τελικό κόστος της ηλεκτρικής ενέργειας (κυρίαρχη θέση της ΔΕΗ, επιβαρύνσεις λόγω υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, ανανεώσιμων πηγών και ειδικού φόρου κατανάλωσης). Αντίστοιχα προβλήματα αντιμετωπίζουν και οι βιομηχανίες που καταναλώνουν φυσικό αέριο, όπως για παράδειγμα οι κλάδοι διύλισης, χαλυβουργίας, λιπασμάτων.

Η μελέτη του ΔΙΚΤΥΟΥ²⁵ επισημαίνει ότι «η Ευρώπη δεν ήταν ποτέ φθηνός ενεργειακός προορισμός, ωστόσο τα τελευταία χρόνια το χάσμα ενεργειακού κόστους ανάμεσα στην Ευρώπη και τους κύριους εμπορικούς της εταίρους διαρκώς διευρύνεται». Έτσι η κατάσταση διαμορφώνεται ως εξής σε παγκόσμιο επίπεδο: στις ΗΠΑ, την Ινδία και τη Ρωσία χρησιμοποιείται 3 με 4 φορές φθηνότερο φυσικό αέριο, ενώ η ηλεκτρική ενέργεια για βιομηχανική χρήση είναι 2 φορές πιο ακριβή από τις ΗΠΑ και τη Ρωσία και 20% πιο ακριβή από την Κίνα²⁶.

Και ενώ η Ευρώπη είναι ήδη ακριβότερη, τα στοιχεία της μελέτης αποδεικνύουν πως στην Ελλάδα οι δείκτες είναι ακόμη χειρότεροι καθώς σύμφωνα με την ίδια έρευνα, ενώ στην περίοδο 2000-2009 οι αυξήσεις στο βιομηχανικό κόστος ενέργειας στην Ελλάδα ήταν μικρότερες από το μέσο όρο της ΕΕ, την περίοδο 2009-2013 το τελικό κόστος

²⁵Δαγούμας Α, Γκούμας, Γ. (2014) «Η επίδραση του ενεργειακού κόστους στην Ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα: Η περίπτωση της Ελληνικής Βιομηχανίας» ΔΙΚΤΥΟ, Δίκτυο για τη μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και την Ευρώπη, σελ. 8.

²⁶Δαγούμας Α, Γκούμας, Γ. (2014) « Η επίδραση του ενεργειακού κόστους στην Ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα: Η περίπτωση της Ελληνικής Βιομηχανίας» ΔΙΚΤΥΟ, Δίκτυο για τη μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και την Ευρώπη, σελ. 8.

ηλεκτρικής ενέργειας για βιομηχανική χρήση στην Ελλάδα αυξήθηκε κατά 7,6% όταν στην ΕΕ -27 αυξήθηκε κατά 4,8%.

Σε γενικές γραμμές, ο Ελληνικός ενεργειακός τομέας χαρακτηρίζεται από μια ολοένα και λιγότερο αποδοτική κατανάλωση κυρίως στους τομείς των μεταφορών και του τριτογενούς οικιακού τομέα, και από μια ανεπάρκεια της εσωτερικής παραγωγής να καλύψει τις ενεργειακές ανάγκες της χώρας. Το γεγονός αυτό που αποτελεί πραγματικότητα για τα περισσότερα κράτη του κόσμου, έχει ως συνέπεια μια δαπανηρή εξάρτηση από το εξωτερικό σε εισαγωγή ενέργειας και διαμορφώνει εν πολλοίς σχέσεις ισχύος παγκοσμίως.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να εκθέσουμε τα βασικά προβλήματα που εντοπίζονται σε σχέση με το κόστος ενέργειας και αφορούν τόσο την πολιτική αλλά και την οικονομική διαχείριση του θέματος.

- Υπερβολική ενεργειακή φορολόγηση: η ενεργειακή φορολόγηση είναι ιδιαίτερα υψηλή στην Ελλάδα σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη.
- Ενεργειακό κόστος στο φυσικό αέριο: Η Ελλάδα μαζί με τα κράτη της Βαλτικής και την Τσεχία έχουν σημαντικά υψηλότερες χονδρεμπορικές τιμές σε σχέση με τα υπόλοιπα Ευρωπαϊκά κράτη-μέλη.
- Ενεργειακό κόστος στον ηλεκτρισμό: Η Eurostat ναί μεν πιστοποιεί ότι οι ηλεκτρικές τιμές για μια μέση Ελληνική βιομηχανία είναι από τις ακριβότερες στην Ευρώπη, όμως δεν αποτυπώνει το πραγματικό μέγεθος της διαφοράς αυτής από τα άλλα κράτη-μέλη. Ο λόγος είναι διότι τα βιομηχανικά τιμολόγια είναι εμπιστευτικές συμφωνίες, συνεπώς δεν αποτυπώνονται στα επίσημα στοιχεία της Eurostat. Σύμφωνα με μελέτη που εκπονήθηκε για λογαριασμό της EBIKEN από την εταιρία συμβούλων Roland Berger, το κόστος ηλεκτρικής ενέργειας για την ενεργοβόρα Ελληνική βιομηχανία είναι λίγο πάνω από 60 ευρώ/MWh, ενώ αντίστοιχα στην Ισπανία και Γερμανία είναι λίγο κάτω από 50 ευρώ/MWh και στην Ιταλία λίγο πάνω από 50 ευρώ/MWh. Συνεπώς προκύπτει μια διαφορά της

τάξης των 10 ευρώ/MWh, το οποίο σημαίνει περίπου 20% αυξημένο κόστος ηλεκτρικής για την Ελληνική βιομηχανία.²⁷

Συνολικά τα στοιχεία δείχνουν πως στο ενεργειακό ισοζύγιο της χώρας, η συμμετοχή της βιομηχανίας στη συνολική κατανάλωση τελικής ενέργειας ανέρχεται περίπου στο 23% (στοιχεία Υπουργείου Ανάπτυξης, 2002). Από τη συνολική ενέργεια που καταναλώνεται στη βιομηχανία, το 26,8% είναι ηλεκτρισμός, το 67,8% παράγεται από συμβατικά καύσιμα και το 5,4% προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ).

Η ενεργειακή ένταση (κατανάλωση ενέργειας ανά μονάδα παραγόμενου προϊόντος) που παρουσιάζει η ελληνική βιομηχανία είναι υψηλή σε σχέση με χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εμφανίζουν παρεμφερή βιομηχανική δομή και ανάπτυξη. Αυτό σημαίνει για τη χώρα μας κατανάλωση ενέργειας με χαμηλό βαθμό απόδοσης.

2.4. Η ανάγκη εξοικονόμησης ενέργειας στην Ελληνική βιομηχανία

Από τα παραπάνω στοιχεία και σε συνδυασμό με το κενό ενεργειακής ασφάλειας της Ελλάδας, γίνεται πρόδηλη η ανάγκη εξοικονόμησης ενέργειας στην Ελληνική βιομηχανία. Για να αντιστραφεί ο χαμηλός βαθμός ενεργειακής απόδοσης της Ελληνικής βιομηχανίας θα πρέπει να υπάρξουν επεμβάσεις εξοικονόμησης ενέργειας αλλά και εκσυγχρονισμός.

Δυστυχώς, η σχετικά μικρή συμμετοχή του ενεργειακού κόστους στο τελικό κόστος του προϊόντος, στις περισσότερες ελληνικές βιομηχανίες, παράλληλα με τα γενικότερα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κλάδος, έχουν σαν αποτέλεσμα η υλοποίηση επεμβάσεων εξοικονόμησης ενέργειας να μην ανήκει στις προτεραιότητες των περισσότερων ελληνικών βιομηχανιών. Δεδομένου πως το ενεργειακό σύστημα της Ελλάδος θεωρείται ρυπογόνο, μη αποδοτικό, εξαρτημένο από πεπερασμένους πόρους και ελλειμματικό, η στροφή προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας θα έπρεπε να αποτελεί πολιτική προτεραιότητα.²⁸

²⁷ <http://energypress.gr/news/nea-meleti-energeiako-kostos-pnigei-ti-viomihania>

²⁸ DeCanio, S.J. 1998. The Efficiency Paradox: Bureaucratic and Organizational Barriers to Profitable Energy-Saving Investments, Energy Policy, 26, pp.441-454.

Είναι άλλωστε γνωστό και αναφερθήκαμε ήδη σε αυτό στην προηγούμενη ενότητα, πως η Ευρωπαϊκή κατεύθυνση ευνοεί τη διείσδυση των ΑΠΕ στη συνολική κατανάλωση των μελών και έχει ως στόχο της μια μείωση εκπομπών της τάξεως του 20% σε CO₂ και 20% τουλάχιστον εξοικονόμηση στη συνολικά καταναλισκόμενη ενέργεια. Οι επιταγές αυτές επιβάλλουν τη μείωση της εξάρτησης της χώρας μας από το εισαγόμενο πετρέλαιο και τον ρυπογόνο λιγνίτη.

Στο βιομηχανικό επίπεδο, υπάρχει άγνοια για τις σημαντικές δυνατότητες εξοικονόμησης ενέργειας που υπάρχουν στην ελληνική βιομηχανία, καθώς και για τα οφέλη που μπορούν να προκύψουν από αυτήν. Οι επεμβάσεις εξοικονόμησης ενέργειας σε μία ελληνική βιομηχανία μπορούν να είναι από ένα απλό «ενεργειακό νοικοκύρεμα» με χαμηλό κόστος, μέχρι επεμβάσεις υψηλότερου κόστους με μέσο-βραχυπρόθεσμη απόσβεση.

Σε κάθε περίπτωση, ένα πρόγραμμα επεμβάσεων εξοικονόμησης ενέργειας σε μία βιομηχανία θα πρέπει να υλοποιηθεί με τεχνικοοικονομικά κριτήρια, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης βιομηχανίας, να εφαρμοσθεί σε τομείς όπου υπάρχει σημαντικό δυναμικό εξοικονόμησης ενέργειας με αποτέλεσμα τη μεγιστοποίηση του οικονομικού οφέλους που θα προκύψει από τις επεμβάσεις και ο χρόνος απόσβεσης του κεφαλαίου που θα επενδυθεί να είναι ελκυστικός για την επιχείρηση.

Προκειμένου να εκτιμηθούν όλα τα παραπάνω και να προκύψει έτσι η σκοπιμότητα ή όχι πραγματοποίησης της επένδυσης, κρίνεται απαραίτητη πριν από την υλοποίηση ενός προγράμματος επεμβάσεων εξοικονόμησης ενέργειας σε μία βιομηχανία, η διενέργεια Ενεργειακής Επιθεώρησης²⁹. Με τον όρο Ενεργειακή Επιθεώρηση ορίζουμε τη διαδικασία εκτίμησης των πραγματικών καταναλώσεων ενέργειας σε ένα ενεργειακό σύστημα, των παραγόντων που τις επηρεάζουν καθώς και των δυνατοτήτων εξοικονόμησης ενέργειας. Η διαδικασία περιλαμβάνει την καταγραφή των ενεργειακών

²⁹<http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=337>

καταναλώσεων και των χαρακτηριστικών τους, την εκτέλεση κατάλληλου προγράμματος μετρήσεων σημαντικών ενεργειακών και άλλων μεγεθών, την επεξεργασία των αποτελεσμάτων των μετρήσεων και τέλος τον προσδιορισμό συγκεκριμένων μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας, με βάση την ανωτέρω ενεργειακή ανάλυση ώστε να σχηματιστεί μια σαφής εικόνα για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η βιομηχανία από ενεργειακής άποψης και προτείνονται συγκεκριμένα μέτρα, από την υλοποίηση των οποίων θα προκύψει σημαντική εξοικονόμηση ενέργειας και αντίστοιχο οικονομικό όφελος.³⁰

Ενδεικτικά, οι σημαντικότερες επεμβάσεις εξοικονόμησης ενέργειας που μπορούν να υλοποιηθούν σε μία βιομηχανία είναι η αντικατάσταση ηλεκτροκινητήρων με σύγχρονους κινητήρες υψηλού βαθμού απόδοσης, ο εκσυγχρονισμός των συστημάτων πεπιεσμένου αέρα, η ρύθμιση, συντήρηση, αντικατάσταση λεβήτων, φούρνων, κλιβάνων, η θερμομόνωση αγωγών, δεξαμενών και άλλου εξοπλισμού, η ανάκτηση θερμότητας, η εγκατάσταση συστήματος ενεργειακής διαχείρισης, η υποκατάσταση υγρών καυσίμων από φυσικό αέριο, η εγκατάσταση συστήματος συμπαραγωγής θερμότητας και ηλεκτρισμού κ.α.³¹

Τα σημαντικότερα από τα οφέλη που προκύπτουν από την εξοικονόμηση ενέργειας στη βιομηχανία είναι:

- Μείωση του κόστους παραγωγής του τελικού προϊόντος και συνεπώς αύξηση της ανταγωνιστικότητας της βιομηχανίας.
- Μείωση των εκπομπών των αέριων ρύπων και προσαρμογή των βιομηχανιών στις υπό εφαρμογή σχετικές Κοινοτικές Οδηγίες.

³⁰ Park, C. W., Kwon, K. S., Kim, W. B., Min, B. K., Park, S. J., Sung, I. H., ... & Seok, J. (2009). Energy consumption reduction technology in manufacturing—A selective review of policies, standards, and research. *International Journal of Precision Engineering and Manufacturing*, 10(5), 151-173.

³¹ <http://www.helesco.gr/EnergyApplIndustry.html>

- Θετική συμβολή στο ενεργειακό ισοζύγιο της χώρας, λόγω μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας.
- Συμβολή στην προσπάθεια της χώρας για μείωση της εξάρτησης από εισαγόμενα καύσιμα και αντίστοιχη εξοικονόμηση συναλλάγματος.
- Συμβολή στην επίτευξη των στόχων και των δεσμεύσεων της χώρας, που έχουν τεθεί για τη μείωση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου σε διεθνές επίπεδο.³²

2.5. Ενεργειακό Κόστος

Η μελέτη του Δρ. Αθ. Δαγούμα³³ από το Πανεπιστήμιο του Πειραιά, αποτυπώνει το σαφές πρόβλημα ανταγωνιστικότητας που υπάρχει για την ευρωπαϊκή και την ελληνική οικονομία. Σύμφωνα με τον ίδιο «για την ελληνική βιομηχανία υπάρχουν και άλλες παράμετροι όπως η πρόσβαση σε δανεισμό, το μακροοικονομικό περιβάλλον, η ζήτηση, η φορολογία και ειδικότερα η ενεργειακή φορολογία και το ασφαλιστικό, ωστόσο η ενέργεια και το υψηλό κόστος ρεύματος και φυσικού αερίου αποτελούν δύο από τους βασικούς συντελεστές ανταγωνιστικότητας, τόσο συγκριτικά με άλλες Ηπείρους όπως η Αμερική και η Ασία με σαφές πλεονέκτημα έναντι της Ευρώπης, όσο και εντός της ΕΕ. Για να επιτευχθεί το ζητούμενο της μείωσης του κόστους ενέργειας στην Ευρώπη, απαιτούνται μεταξύ άλλων σημαντικά έργα υποδομών, εκεί όπου υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις στο κόστος ενέργειας μεταξύ κρατών και ενοποίηση της ενεργειακής αγοράς».

Όσον αφορά το ενεργειακό κόστος, και όχι μόνο την ενεργειακή φορολογία, αναλυτικά δεδομένα έχουν δημοσιευτεί στην εκτενή μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε σχέση με την αγορά ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 2013 αποκαλύπτουν πως η Ελλάδα

³²http://www.cres.gr/energy_saving/biomixania/biomixania_intro.htm

³³<http://energypress.gr/news/theloyme-na-ehoyme-viomihania-apodeixi>

μαζί με τα κράτη της Βαλτικής και την Τσεχία έχουν σημαντικά υψηλότερες τιμές χονδρικής σε σχέση με τα υπόλοιπα Ευρωπαϊκά κράτη-μέλη.

Σύμφωνα, με τη μελέτη των Δαγούμα και Γκούμα³⁴ προκύπτει ότι στην αγορά φυσικού αερίου η δυνητική άμεση συμπίεση του ενεργειακού κόστους είναι αμιγώς θέμα μείωσης της ενεργειακής φορολόγησης που οφείλεται στην υψηλότερη φορολόγηση στην Ελλάδα σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη μέλη. Θα πρέπει να σημειωθεί πως ο Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης στο Φυσικό Αέριο είναι στην Ελλάδα 10πλάσιος από το ελάχιστο που προβλέπουν οι κανόνες της Ε.Ε. (Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης - Ν. 3336/05 επιβλήθηκε από 2.5.2010).

Η αύξηση της ενεργειακή φορολόγησης, προέκυψε ως αναγκαιότητα δημοσιονομικής προσαρμογής της Ελλάδας εν μέσω κρίσης, η οποία όμως, σύμφωνα με τους μελετητές, οδήγησε τελικά σε περαιτέρω ενίσχυση της οικονομικής ύφεσης.

Συνοπτικά, μπορούμε να πούμε πως το ενεργειακό κόστος της ελληνικής βιομηχανίας είναι από τα μεγαλύτερα στην Ευρώπη, ενώ ειδικά όσον αφορά το φυσικό αέριο, η χώρα μας κατέχει «πρωτιά», η οποία αποδίδεται κυρίως στην υψηλή φορολόγηση. Κι αυτό μολονότι οι συμβολαιοποιημένες τιμές αερίου συνδέονται με τις τιμές του αργού, και άρα θα έπρεπε να ακολουθούν την ραγδαία πτώση των τελευταίων. Ως αποτέλεσμα, το υψηλό ενεργειακό κόστος που πλήττει την ελληνική βιομηχανία οφείλεται στην υψηλής φορολογίας και στις τρέχουσες τιμές του φυσικού αερίου στη χώρα μας, που παρά την αισθητή μείωσή τους λόγω της βουτιάς του πετρελαίου, παραμένουν 33% υψηλότερες από τον μέσο ευρωπαϊκό όρο.

Εντυπωσιακό εύρημα αποτελεί η τιμή του φυσικού αερίου στην Ελλάδα σε σχέση με τις γειτονικές χώρες (Βουλγαρία και Τουρκία). Η τιμή του φυσικού αερίου που προορίζεται για την ελληνική βιομηχανία είναι υψηλότερη κατά 42% και 72% αντίστοιχα παρά το γεγονός ότι και οι τρεις γειτονικές χώρες εισάγουν φυσικό αέριο

³⁴Δαγούμας Α, Γκούμας, Γ. (2014) « Η επίδραση του ενεργειακού κόστους στην Ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα: Η περίπτωση της Ελληνικής Βιομηχανίας» ΔΙΚΤΥΟ, Δίκτυο για τη μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και την Ευρώπη, σελ. 19-21.

σχεδόν στην ίδια τιμή χονδρικής³⁵. Ο διαφοροποιητικός παράγοντας είναι η υψηλή φορολογία των ενεργειακών προϊόντων στην χώρα μας καθώς στην Ελλάδα, ο Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης (ΕΦΚ) στο φυσικό αέριο που προορίζεται για βιομηχανική χρήση και ηλεκτροπαραγωγή συνεχίζει να είναι μακράν ο υψηλότερος στην Ευρώπη, διπλάσιος από τον μέσο ευρωπαϊκό όρο, δεκαπλάσιος του προβλεπόμενου από τη σχετική Οδηγία ελάχιστου επιτρεπόμενου ορίου για επαγγελματική χρήση και πενταπλάσιος του ελάχιστου ορίου που επιτρέπεται για μη επαγγελματική χρήση (στα επίπεδα των 5,4 ευρώ/μεγαβάτορα). Ως αποτέλεσμα ο φόρος προσ αυξάνει κατά 27% το κόστος του φυσικού αερίου, περιορίζοντας σημαντικά τα όποια οφέλη από τη μείωση των διεθνών τιμών του.

Ακόμη και κοινοτικά στελέχη «αναγνωρίζουν ότι η φορολογική πολιτική της Ελλάδας στο αέριο έρχεται σε αντίθεση με την ευρωπαϊκή Οδηγία του 2003, η οποία ορίζει τα φορολογητέα ενεργειακά προϊόντα και τις χρήσεις για τις οποίες έχουν φορολογηθεί».³⁶

Όσον αφορά το ενεργειακό κόστος για τον ηλεκτρισμό αναλυτικά δεδομένα έχουν δημοσιευτεί στην εκτενή μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σύμφωνα με την οποία στην Ελλάδα οι τιμές ηλεκτρισμού για τον μέσο βιομηχανικό καταναλωτή αυξήθηκαν κατά 33% την περίοδο 2008-2012, ενώ ο Δείκτης Τιμών Παραγωγής αντίστοιχα αυξήθηκε κατά 13%. Σύμφωνα με την επεξεργασία των στοιχείων από τους Δαγούμα και Γκούμα³⁷ και λαμβάνοντας υπόψη τον πληθωρισμό, προκύπτει ότι «η Ελλάδα μαζί με κάποια κράτη της Ν. Ευρώπης (π.χ. Κύπρος και Ιταλία) καθώς και τα κράτη της Βαλτικής παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη αύξηση του κόστους ηλεκτρισμού για έναν μέσο βιομηχανικό καταναλωτή, τόσο όσο αφορά το ονομαστικό όσο και το πραγματικό κόστος».

³⁵http://www.energia.gr/article.asp?art_id=98364

³⁶http://www.energia.gr/article.asp?art_id=98364

³⁷ Δαγούμας Α, Γκούμας, Γ. (2014) « Η επίδραση του ενεργειακού κόστους στην Ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα: Η περίπτωση της Ελληνικής Βιομηχανίας» ΔΙΚΤΥΟ, Δίκτυο για τη μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και την Ευρώπη, σελ. 28-40.

2.6. Συγκριτικό κόστος σε σχέση με τις γειτονικές χώρες

Παράδειγμα των καταστροφικών επιπτώσεων που έχει η υψηλή φορολογία στην Ελληνική βιομηχανία, αποτελεί ο κλάδος της χαλυβουργίας. Παρά τις εκπτώσεις στα τιμολόγια του ρεύματος της ΔΕΗ για τις βιομηχανίες υψηλής τάσης, οι ανταγωνιστές των ελληνικών χαλυβουργιών συνεχίζουν να έχουν πολύ φθηνότερο ενεργειακό κόστος, και άρα να κερδίζουν όλο και μεγαλύτερα μερίδια σε αγορές εκτός χώρας, όπως η Αλγερία όπου οι Έλληνες χαλυβουργοί συνεχίζουν να βρίσκουν απέναντί τους πολύ ισχυρό ανταγωνισμό από Ιταλούς, Ισπανούς και Πορτογάλους που διαθέτουν πολύ χαμηλότερα κοστολόγια ρεύματος έναντι των ελληνικών.

Ενδεικτικά, σύμφωνα με τις πηγές της εφημερίδας «Τα Νέα»³⁸ «από υπερδιπλάσιο έναντι των βασικών μας ανταγωνιστών Ιταλών που ήταν ως το 2013 το κόστος ηλεκτρικής ενέργειας των ελληνικών βιομηχανιών, από πέρυσι, μετά και τη μείωση των τιμολογίων της ΔΕΗ, έγινε απλώς διπλάσιο. Σήμερα η τιμή σε 24ωρη βάση στην Ελλάδα είναι περίπου 60 ευρώ/μεγαβατώρα, όταν σε Ιταλία και Ισπανία κινείται στα 30-35 ευρώ. Ακόμη και για τη λειτουργία μόνο τις νύχτες και τα Σαββατοκύριακα, και πάλι το κόστος στην Ελλάδα είναι ακριβότερο, 40 ευρώ η μεγαβατώρα. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε μια αγορά όπως αυτή της Αλγερίας, στην οποία το 2011 οι ελληνικές εξαγωγές χάλυβα έφταναν σχεδόν τους 500.000 τόνους, το 2014 έπεσαν κάτω από το ένα τέταρτο, καθώς οι ξένοι ανταγωνιστές επωφελοόμενοι του χαμηλού κόστους ενέργειας, κέρδισαν τα ελληνικά μερίδια».³⁹

Ακόμη, σύμφωνα με επίσημα στατιστικά στοιχεία η συμμετοχή των βιομηχανιών και βιοτεχνιών στη συνολική κατανάλωση τελικής ενέργειας βρίσκεται περίπου στο 23% (στοιχεία του 2002). Από αυτή το 26,8% είναι ηλεκτρική ενέργεια, το 67,8% ενέργεια που παράγεται από συμβατικά καύσιμα (πετρέλαιο, φυσικό αέριο, υγραέριο) και το 5,4% ενέργεια που προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ).

³⁸<http://www.tanea.gr/news/economy/article/5226780/koryfh-toy-pagoboynoy-h-xalyboyrgikh-pws-to-energeiako-kostos-kaiei-th-biomhxania/>

³⁹<http://www.tanea.gr/news/economy/article/5226780/koryfh-toy-pagoboynoy-h-xalyboyrgikh-pws-to-energeiako-kostos-kaiei-th-biomhxania/>

Συμπερασματικά, η ενέργεια αποτελεί σήμερα τον σημαντικότερο παράγοντα του λειτουργικού κόστους σε κάθε βιομηχανία ενώ τα τελευταία χρόνια το κόστος της ενέργειας για την βιομηχανία έχει αυξηθεί σημαντικά από διάφορους λόγους και αιτίες. Η οικονομική επιβίωση, η ανταγωνιστικότητα καθώς και η μελλοντική ανάπτυξη κάθε βιομηχανικής επιχείρησης περνά σήμερα υποχρεωτικά μέσα από την ανάγκη για εξοικονόμηση ενέργειας και δραστική μείωση του λειτουργικού κόστους που προέρχεται από αυτήν.⁴⁰

Σε ένα τεχνικό επίπεδο, οι τρόποι, οι μέθοδοι και ο εξοπλισμός που απαιτούνται για να επιτευχθούν οι στόχοι της ενεργειακής αναβάθμισης και της εξοικονόμησης ενέργειας στην βιομηχανία είναι πολύ διαφορετικοί από δραστηριότητα σε δραστηριότητα αλλά ακόμα και από επιχείρηση σε επιχείρηση. Κατά συνέπεια απαιτείται αφενός μεγάλη εμπειρία και εξειδίκευση στις λειτουργικές συνθήκες του ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού αυτού του είδους των εγκαταστάσεων και αφετέρου εξέταση της κάθε περίπτωσης ξεχωριστά. Έτοιμες λύσεις για την εξοικονόμηση ενέργειας και την ενεργειακή αναβάθμιση σε βιομηχανία δεν υπάρχουν. Προκειμένου οι λύσεις που θα δοθούν να είναι αξιόπιστες καθώς επιστημονικά και τεχνικά τεκμηριωμένες εις τρόπο ώστε να επιτευχθούν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, θα πρέπει για την κάθε περίπτωση να εκπονηθεί ξεχωριστή μελέτη που θα λαμβάνει υπόψη τα παραγωγικά, τεχνικά και ενεργειακά χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης βιομηχανικής μονάδας.

Σύμφωνα με τα πορίσματα και τις διακηρύξεις της Πράσινης Βίβλου⁴¹, η βιομηχανία έχει ήδη κινηθεί προς την κατεύθυνση της ενεργειακής απόδοσης. Στη συνέχεια, παρακινούμενη από οικονομικά κίνητρα, αναμένεται ότι η βιομηχανία θα πραγματοποιήσει σημαντικές συμπληρωματικές βελτιώσεις στις διαδικασίες και τις μηχανές που χρησιμοποιεί (ηλεκτροκινητήρες, συμπιεστές κ.λπ.). Η ευρωπαϊκή και η εθνική νομοθεσία έχουν αντίκτυπο στην ενεργειακή κατανάλωση της βιομηχανίας· από

⁴⁰ Boyd, G.A. and Pang, J.X., 2000. Estimating the linkage between energy efficiency and productivity, Energy Policy 28, pp.289-296.

⁴¹ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ «ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ για την ενεργειακή απόδοση ή περισσότερα αποτελέσματα με λιγότερα μέσα», Βρυξέλλες, 22.6.2005, COM(2005) 265, σελ.14.

την άποψη αυτή πρέπει η βιομηχανία να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για να ανταποκριθεί στους στόχους που αφορούν τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου που επιβάλλουν τα εθνικά σχέδια κατανομής, όπως προβλέπεται στην οδηγία για την εμπορία εκπομπών. Από αυτή την άποψη η ενεργειακή απόδοση είναι απαραίτητο εργαλείο.

Εξάλλου, και στο Ευρωπαϊκό επίπεδο, η Επιτροπή καταρτίζει επί του παρόντος γενικά BREF σχετικά με την ενεργειακή απόδοση στο πλαίσιο της οδηγίας IPPC, όπου θα παρέχονται πληροφορίες που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εκπόνηση βέλτιστης πρακτικής για ενεργειακά συστήματα που χρησιμοποιούνται σε μεγάλο αριθμό βιομηχανικών διεργασιών (συστήματα κινητήρων, αντλιών, μέθοδοι ενεργειακής απόδοσης, κ.λπ.).⁴²

Σύμφωνα με τα όσα περιγράψαμε παραπάνω, η ενεργειακή φορολόγηση στη χώρα μας αποτελεί παράγοντα που καταδικάζει την ελληνική βιομηχανία σε αδράνεια και την καθιστά μη ανταγωνιστική εντός και εκτός συνόρων. Τα τελευταία χρόνια η Ελληνική πολιτεία καταβάλλει μια προσπάθεια για μείωση της φορολόγησης των επιχειρήσεων, όμως αυτή παρουσιάζει αυξομειώσεις λόγω έκτακτης φορολόγησης στα πλαίσια της δημοσιονομικής προσαρμογής.

Η φορολόγηση των επιχειρήσεων στην Ελλάδα αυξήθηκε σημαντικά, τόσο όσον αφορά την άμεση όσο και την έμμεση φορολόγηση, όπως στα ενεργειακά προϊόντα ενώ η ενεργειακή φορολόγηση είναι ιδιαίτερα υψηλή στην Ελλάδα σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη, όμως αύξηση ενεργειακής φορολόγησης υπήρξε τα τελευταία χρόνια για όλη την Ευρωπαϊκή βιομηχανία⁴³.

3. Ο ρόλος των κρατικών ενισχύσεων

Στην ενότητα αυτή θα ασχοληθούμε με τον τρόπο μείωσης του ενεργειακού κόστους και πως αυτό συμβάλλει στην ενίσχυση της βιομηχανίας αλλά και τους λόγους

⁴²ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ «ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ για την ενεργειακή απόδοση ή περισσότερα αποτελέσματα με λιγότερα μέσα», Βρυξέλλες, 22.6.2005, COM(2005) 265, σελ.32.

⁴³Δαγούμας Α, Γκούμας, Γ. (2014) « Η επίδραση του ενεργειακού κόστους στην Ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα: Η περίπτωση της Ελληνικής Βιομηχανίας» ΔΙΚΤΥΟ, Δίκτυο για τη μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και την Ευρώπη, σελ. 19-21.

για τους οποίους τα κράτη και οι δημόσιες αρχές δεν προβαίνουν στην ανάληψη δράσης. Οι δημόσιες αρχές, εθνικές ή ευρωπαϊκές, έχουν να διαδραματίσουν ρόλο όσον αφορά την αντιστάθμιση των ανεπαρκειών της αγοράς. Ωστόσο, συχνά δεν ασκούν τον ρυθμιστικό τους ρόλο για πολλούς λόγους τους οποίους και θα αναλύσουμε παρακάτω ειδικότερα σε σχέση με την Ελληνική περίπτωση.

Την τελευταία νομική εξέλιξη στον χώρο των κρατικών ενισχύσεων κι του ανταγωνισμού στην χώρα μας, αποτέλεσε το πολυνομοσχέδιο με τίτλο «Επείγοντα μέτρα εφαρμογής των νόμων 4046/2012, 4093/2012 και 4127/2013» που ψηφίστηκε στις 29/4/2013 που εμπεριέχει μία σειρά από ρυθμίσεις σχετικά με τον έλεγχο των κρατικών ενισχύσεων και την συμμόρφωση του Ελληνικού Δημοσίου - συμπεριλαμβανομένων και των Ελληνικών Δικαστηρίων - με τους σχετικούς Ενωσιακούς κανόνες.

Δύο είναι οι πιο σημαντικές αλλαγές που αυτό φέρνει:

α) η δημιουργία μιας Κεντρικής Μονάδας κρατικών ενισχύσεων με αρκετά άρτιες προδιαγραφές και κατάλληλη υποστήριξη (τουλάχιστον κατά τα προβλεπόμενα στο νόμο), και

β) αυστηρότερη διαδικασία ανάκτησης παράνομων ενισχύσεων συμπεριλαμβανομένης και δικονομικής παρέμβασης (με τροποποιήσεις στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας) ως προς την δυνατότητα αναστολής των μέτρων ανάκτησης από τα Διοικητικά Δικαστήρια.

Η συμμόρφωση με τους κανόνες των κρατικών ενισχύσεων που απορρέουν από τα άρθρα 107 και 108 της Συνθήκης για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) ήταν πάντα μια δύσκολη υπόθεση για το Ελληνικό Δημόσιο. Παρακάτω θα αναφέρουμε τους τρεις λόγους για τους οποίους η Ελλάδα «δυσκολεύεται» στην εφαρμογή των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων, όπως τους καταγράφει ο δικηγόρος με ειδίκευση στα θέματα Ενωσιακού Δικαίου Ανταγωνισμού κ. Δρακακάκης Σταμάτης⁴⁴:

⁴⁴Δρακακάκης, Σ. (2013) «Πολυνομοσχέδιο» και έλεγχος κρατικών ενισχύσεων

«Ο πρώτος λόγος είναι ότι η υπαγωγή ενός μέτρου στον απαγορευτικό κανόνα του άρθρου 107 παρα.1 ΣΛΕΕ είναι ούτως ή άλλως συχνά δυσδιάκριτη. Υπάρχουν πολλά είδη κρατικών ενισχύσεων που δεν είναι απλές άμεσες επιχορηγήσεις από δημόσια ταμεία αλλά έμμεσες βοήθειες βασιζόμενες ωστόσο σε επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού π.χ. η ανοχή είσπραξης φόρων και οφειλών, διάφορα είδη επιλεκτικών φοροαπαλλαγών, ορισμένες κρατικές εγγυήσεις, ή και ακόμα εκποίηση δημόσιας περιουσίας κάτω του αγοραίου τιμήματος. Τα κριτήρια για την υπαγωγή ενός μέτρου στον απαγορευτικό κανόνα του άρθρου 107 παρα.1 ΣΛΕΕ έχουν διαμορφωθεί από την εξαιρετικά πλούσια νομολογία των Ενωσιακών δικαστηρίων και τις πολυάριθμες αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Ο δεύτερος λόγος, που είναι επίσης κοινός για τα περισσότερα κράτη μέλη, είναι ότι οι κρατικές ενισχύσεις στηρίζουν πολιτικές κυβερνήσεων και άρα η απόλυτη συμμόρφωση με τους κανόνες δεν είναι πάντα ευχάριστη και βολική για τους διοικούντες.

Ο τρίτος λόγος είναι η αναποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης και συνάμα η αναποτελεσματική – τουλάχιστον μέχρι πρότινος - χρήση του δημόσιου χρήματος στην Ελλάδα. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι σύμφωνα και με τις πλέον πρόσφατες στατιστικές η Ελλάδα είναι δεύτερη μετά την Μάλτα χώρα-μέλος της ΕΕ στην χορήγηση κρατικών ενισχύσεων για την βιομηχανία και τις υπηρεσίες ως ποσοστό του ΑΕΠ της (περίπου 1,21% το 2012)».

Σύμφωνα με τον ίδιο, παρακολουθώντας τις στατιστικές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, μετά την Ιταλία και την Ισπανία η - κατά πολύ μικρότερη σε μέγεθος και βιομηχανία - Ελλάδα έχει τις περισσότερες εκκρεμείς υποθέσεις ανάκτησης παράνομων κρατικών ενισχύσεων. Υπενθυμίζεται εδώ ότι σύμφωνα με το σχετικό Κανονισμό της ΕΕ 659/1999, η ανάκτηση πραγματοποιείται αμελλητί και σύμφωνα με τις διαδικασίες της εθνικής νομοθεσίας του οικείου κράτους μέλους. Ωστόσο, η έως τώρα διαδικασία και πρακτική ανάκτησης στην Ελλάδα ήταν αναποτελεσματική π.χ. έλλειψη κεντρικού συντονισμού, σύγχυση αρμοδιοτήτων και χρονοτριβή πολλών μηνών ακόμα και για να οριστικοποιηθεί το ακριβές προς ανάκτηση ποσό με τους σχετικούς τόκους που

Σημαντικά βήματα για αποτελεσματικότερη συμμόρφωση του Ελληνικού Δημοσίου με τους σχετικούς κανόνες της ΕΕ.

προβλέπονται. Αφετέρου, οι υπόχρεοι προς ανάκτηση συχνά επιτυγχάνουν την αναστολή των σχετικών εντολών ενώπιον των Διοικητικών Δικαστηρίων χωρίς να έχουν καν προσβάλει το κύρος της απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της ΕΕ.

Τα κράτη μέλη έχουν αναγνωρίσει ότι απομένουν ακόμη να γίνουν πολλά ώστε να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη ενεργειακή απόδοση. Διστάζουν να αναλάβουν δέσμευση για υποχρεωτικό ετήσιο περιορισμό 1% στην ενεργειακή κατανάλωση στην προτεινόμενη οδηγία για τις ενεργειακές υπηρεσίες όπως ορίζει η Πράσινη Βίβλος⁴⁵.

Για την υλοποίηση των παραπάνω στόχων, οι κρατικές ενισχύσεις αποτελούν ένα αποτελεσματικό εργαλείο αφού είναι δυνατόν να αποκαταστήσουν οικονομικές ανεπάρκειες, βελτιώνοντας τη λειτουργία των αγορών και την ανταγωνιστικότητα.⁴⁶ Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η χορήγηση αυτή ενισχύσεων υπόκειται σε ενωσιακό έλεγχο, ώστε να αξιολογείται η ορθή χρήση τους και να μη στρεβλώνεται ο ανταγωνισμός.⁴⁷

Όσον αφορά την έννοια και τους δικαιούχους της κρατικής ενίσχυσης, αυτά ορίζονται με στο άρθρο 107 πρ.1 ΣΛΕΕ, το οποίο ορίζει πως «ενισχύσεις που χορηγούνται υπό οποιαδήποτε μορφή από τα κράτη ή με κρατικούς πόρους και που νομοθετούν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό για της ευνοϊκής μεταχείρισης ορισμένων επιχειρήσεων ή ορισμένων κλάδων παραγωγής είναι ασυμβίβαστες με την εσωτερική αγορά, κατά το μέτρο που επηρεάζουν τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές, εκτός αν οι συνθήκες ορίζουν άλλως»⁴⁸. Από αυτό μπορούμε να συμπεράνουμε πως οι κρατικές ενισχύσεις καταρχήν απαγορεύονται την εσωτερική αγορά καθώς το άρθρο ορίζει την έννοια όχι τόσο αναφορικά με την αιτία, τον στόχο ή τη πρόθεση της χορήγησης αλλά σε σχέση με τα αποτελέσματα που αυτή έχει στην αγορά.

⁴⁵ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ «ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ για την ενεργειακή απόδοση ή περισσότερα αποτελέσματα με λιγότερα μέσα», Βρυξέλλες, 22.6.2005, COM(2005) 265, σελ.4.

⁴⁶Κεκελέκης, Μ. (2012) «Η Ευρωπαϊκή πολιτική ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων στον τομέα της ενέργειας με έμφαση στην προστασία του περιβάλλοντος» στο συλλογικό έργο «Ενέργεια. Δίκαιο,

⁴⁷ «Οικονομία & Πολιτική» υπό την επιμέλεια του Φαραντούρη, Ν. σελ. 153-170. Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2012

⁴⁸ΣΛΕΕ (Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ)

<http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW134/%CE%A3%CE%9B%CE%95%CE%95.pdf>

Για τον ακριβέστερο ορισμό της χορήγησης, έχουν θεσπιστεί κάποια κριτήρια τα οποία θα πρέπει να πληρούνται σωρευτικά. Για παράδειγμα, ένα μέτρο δημόσιας υποστήριξης θεωρείται κρατική ενίσχυση μόνο εάν πληρούνται όλα τα κριτήρια που ορίζει ο παραπάνω νόμος ενώ, αντίστροφα, δεν είναι απαραίτητο όλα τα μέτρα δημόσιας υποστήριξης, κρατικές ενισχύσεις. Συνοπτικά, οι πέντε όροι που πρέπει να πληρούνται σωρευτικά σύμφωνα με το άρθρο 107 της ΣΛΕΕ⁴⁹ είναι:

1. Η ενίσχυση να χορηγηθεί από το κράτος ή μέσω των κοινωνικών πόρων. Και αυτό σημαίνει όχι μόνο από την κεντρική διοίκηση αλλά και τις περιφέρειες ή την τοπική αυτοδιοίκηση ενώ ακόμη μπορούν να δοθούν και από εταιρίες που ανήκουν στο κράτος (όπως πχ ΔΕΚΟ) εφόσον οι αποφάσεις χορήγησης ενίσχυσης αποδίδονται στο Κράτος.

2. Η ενίσχυση αυτή να παρέχει πλεονέκτημα στους δικαιούχους. Θα πρέπει δηλαδή η ενίσχυση να δίνει στον δικαιούχο ένα πλεονέκτημα που υπό άλλες συνθήκες (κανονικές συνθήκες αγοράς) δεν θα λάμβανε. Για την αξιολόγηση των «κανονικών συνθηκών αγοράς» η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρησιμοποιεί την Αρχή του Ιδιώτη Επενδυτή, σύμφωνα με την οποία, μια κρατική χρηματοδότηση θεωρείται κρατική ενίσχυση εφόσον ένας ιδιώτης επενδυτής δεν θα προέβαινε σε τέτοια χρηματοδότηση με τους ίδιους ορους και προϋποθέσεις.

3. Το πλεονέκτημα πρέπει να ευνοεί ορισμένες επιχειρήσεις ή οικονομικές δραστηριότητες. Το πλεονέκτημα θα πρέπει να είναι επιλεκτικό και ν μην αφορά δηλαδή όλο τον κλάδο, να μην είναι γενικής φύσης. Στην περίπτωση που αφορά όλες τις επιχειρήσεις, σε όλους τους κλάδους της οικονομίας, τότε πρόκειται για γενικό μέτρο. Μια γενική χρηματοδότηση προς όλους, δεν αποτελεί κρατική ενίσχυση καθώς δεν δημιουργεί πλεονεκτήματα του ενός δικαιούχου έναντι του αλλού. Τέλος, η χρηματοδότηση μέσω δημόσιου διαγωνισμού (που τηρεί τους κανόνες δημόσιων συμβάσεων) δεν αποτελεί κρατική ενίσχυση.

4. Η ενίσχυση πρέπει να έχει επιπτώσεις στο εμπόριο μεταξύ κρατών μελών. Σύμφωνα με τη νομολογία, αρκεί να αποδειχτεί πως η δικαιούχος επιχείρηση παράγει ένα προϊόν ή παρέχει μια υπηρεσία που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁴⁹ΣΛΕΕ (Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ)

<http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW134/%CE%A3%CE%9B%CE%95%CE%95.pdf>

5. Η ενίσχυση πρέπει να νοθεύσει ή απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά. Το κριτήριο αυτό, αφορά όχι στη νόθευση αυτή καθαυτή αλλά στην πιθανή ή ενδεχόμενη νόθευση του ανταγωνισμού. Η ύπαρξη και μόνο δηλαδή κρατικής χρηματοδότησης, βελτιώνει τη θέση του δικαιούχου στην αγορά σε σχέση με τους ανταγωνιστές του (που δεν λαμβάνουν χρηματοδότηση) και έτσι νοθεύεται ο ανταγωνισμός.

Ακόμη, θα πρέπει να σημειωθεί πως οι δικαιούχοι της ενίσχυσης πρέπει να είναι επιχειρήσεις, και αρά φυσικά ή νομικά πρόσωπα που μετέχουν σε οικονομικές δραστηριότητες. Επειδή η έννοια της επιχείρησης δεν αναφέρεται ρητά πουθενά στην εν λόγω συνθήκη, θεωρείται πως αναφέρεται σε οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς και τον τρόπο χρηματοδότησής του, που ασκεί οικονομικές δραστηριότητες με ορισμένη συχνότητα και διάρκεια και που θα μπορούσαν να γίνουν με αντίτιμο.

Στο σημείο αυτό προκύπτει και η εξής σημαντική λεπτομέρεια: εφόσον η ανταμοιβή αποτελεί πληρωμή οικονομικής φύσεως που συμφωνείται μεταξύ του προμηθευτή και του παραλήπτη, τότε εντός του ορισμού της οικονομικής δραστηριότητας εμπίπτει και η εθελοντική προσφορά αγαθών και υπηρεσιών υπό ορούς κέρδους ή επιστροφής κεφαλαίου ή που καλύπτουν τουλάχιστον τις δαπάνες των εν λόγω αγαθών και υπηρεσιών⁵⁰. Στον αντίποδα, μια δραστηριότητα δεν είναι οικονομική, όταν δεν υπάρχει καμία αγορά για συγκρίσιμα αγαθά και υπηρεσίες, ή όταν δεν υπάρχει καμία εθελοντική συμμετοχή ή αλληλεπίδραση συναλλαγών από τους πωλητές και τους αγοραστές ή όταν το κράτος έχει κρατήσει τη δραστηριότητα για το ίδιο.

Όσον αφορά στη συμβατότητα με την εσωτερική αγορά, είδαμε πως εάν ένα σχέδιο πληροί όλα τα κριτήρια που αναφέρθηκαν παραπάνω, αποτελεί κρατική ενίσχυση, σύμφωνα με το άρθρο 107 παρ.1 ΣΛΕΕ. Οι επόμενες παράγραφοι (2 & 3) του ίδιου άρθρου δίνουν τη δυνατότητα στην Επιτροπή να εξετάσει εάν ένα μέτρο που θεωρείται κρατική ενίσχυση είναι συμβατό με την εσωτερική αγορά.

⁵⁰Κεκελέκης, Μ. (2012) «Η Ευρωπαϊκή πολιτική ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων στον τομέα της ενέργειας με έμφαση στην προστασία του περιβάλλοντος» στο συλλογικό έργο «Ενέργεια, Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική» υπό την επιμέλεια του Φαραντούρη, Ν. σελ. 153-170. Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2012

Σύμφωνα με το άρθρο 107 παρ. 2. ΣΛΕΕ⁵¹, με την εσωτερική αγορά συμβιβάζονται:

1. Ενισχύσεις κοινωνικού χαρακτήρα προς με μονωμένους καταναλωτές, υπό τον όρο ότι αυτές χορηγούνται χωρίς διάκριση προελεύσεως προϊόντων
2. Ενισχύσεις για την επανόρθωση ζημιών που προκαλούνται από θεομηνίες ή άλλα έκτακτα γεγονότα
3. Ενισχύσεις προς την οικονομία ορισμένων περιοχών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, στο μέτρο που είναι αναγκαίες για την αντιστάθμιση των οικονομικών μειονεκτημάτων που προκαλούνται από τη διαίρεση αυτή. (Μετά τη Λισαβόνα, η περίπτωση αυτή κρίνεται ως ανεπίκαιρη και καταργείται)

Αντίστοιχα, με βάση το άρθρο 107 παρ.3 ΣΛΕΕ⁵², συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά:

1. Ενισχύσεις για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης περιοχών όπου το βιοτικό επίπεδο είναι ασυνήθως χαμηλό ή όπου επικρατεί σοβαρή υποαπασχόληση, καθώς κι των περιοχών που αναφέρονται στο άρθρο 349, λαμβάνοντας υπόψη τη διαρθρωτική, οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση.
2. Ενισχύσεις για τη προώθηση σημαντικών σχεδίων κοινού Ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος ή για την άρση σοβαρής διαταραχής της οικονομίας κράτους μέλους.
3. Ενισχύσεις για την προώθηση της ανάπτυξης ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων ή οικονομικών περιοχών, εφόσον δεν αλλοιώνουν τους ορούς των συναλλαγών κατά τρόπο που θα αντίκεινται προς το κοινό συμφέρον.
4. Ενισχύσεις για την προώθηση του πολιτισμού και της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, εφόσον δεν αλλοιώνουν τους ορούς συναλλαγών και ανταγωνισμού στην Ένωση σε βαθμό αντίθετο με το κοινό συμφέρον.
5. Άλλες κατηγορίες ενισχύσεων που καθορίζονται από το Συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει με πρόταση της Επιτροπής.

⁵¹ΣΛΕΕ (Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ)

<http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW134/%CE%A3%CE%9B%CE%95%CE%95.pdf>

⁵²ΣΛΕΕ (Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ)

<http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW134/%CE%A3%CE%9B%CE%95%CE%95.pdf>

Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να συγκρατήσουμε πως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα όσον αφορά στην αξιολόγηση της συμβατότητας με την εσωτερική αγορά ενώ για την εφαρμογή όλων των εξαιρέσεων του παραπάνω άρθρου, έχουν υιοθετηθεί λεπτομερείς κατευθυντήριες γραμμές και πλαίσια, όπου η Επιτροπή παραθέτει τις θέσεις της και περιγράφει όλα τα κριτήρια που λαμβάνει υπόψη κατά την εξέταση της συμβατότητας ενός μέτρου.⁵³

Ειδικότερα, όσον αφορά στον τομέα της εξοικονόμησης ενέργειας, οι επιλέξιμες δαπάνες πρέπει να περιορίζονται στις πρόσθετες επενδυτικές δαπάνες που είναι απαραίτητες για την εξοικονόμηση ενέργειας πέραν του επιπέδου των ενωσιακών προτύπων. Ρυθμιστής για το ποιοι κανόνες πρέπει να τηρούνται κατά τον υπολογισμό των προσθέτων επενδυτικών ή/και λειτουργικών δαπανών για την εξοικονόμηση ενέργειας με τρόπο συμβατό προς τους κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων, είναι οι Κατευθυντήριες Γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Σύμφωνα με αυτές, «οι κρατικές ενισχύσεις μπορούν να θεωρηθούν αποδεκτές όταν οι επενδύσεις για εξοικονόμηση ενέργειας δεν είναι υποχρεωτικές σύμφωνα με τα ισχύοντα κοινοτικά πρότυπα και όταν δεν είναι αποδοτικές, δηλαδή όταν το κόστος της εξοικονομούμενης ενέργειας είναι υψηλότερο από το σχετικό ιδιωτικό οικονομικό όφελος»⁵⁴.

Η επικρατούσα άποψη ενισχύει την εντύπωση πως η κρατική ενίσχυση και τα φορολογικά μέτρα αποτελούν δύο εργαλεία των οποίων συχνά γίνεται κατάχρηση. Η κρατική ενίσχυση δεν χορηγείται μόνον υπέρ της ενεργειακής απόδοσης, αλλά και για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με χρήση καυσίμων που δεν είναι τα αποδοτικότερα από ενεργειακή άποψη. Παρατηρείται επίσης το αποτέλεσμα από την πληθώρα διαφορετικών μικρών επιχορηγήσεων με πολύ περιορισμένο συνολικό αντίκτυπο.⁵⁵

⁵³ http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/legislation.html

⁵⁴ Κατευθυντήριες Γραμμές στους Τομείς του περιβάλλοντος και της ενέργειας (2014-2020), (2014/C 200/01) ,σημεία 47, 80-84.

⁵⁵ Δαγούμας Α, Γκούμας, Γ. (2014) « Η επίδραση του ενεργειακού κόστους στην Ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα: Η περίπτωση της Ελληνικής Βιομηχανίας» ΔΙΚΤΥΟ, Δίκτυο για τη μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και την Ευρώπη, σελ. 13.

Το ίδιο ισχύει για τα φορολογικά μέσα στα οποία αναφερθήκαμε στην προηγούμενη ενότητα. Η φορολόγηση θα πρέπει να διαβαθμίζεται με βάση το κριτήριο του εάν το προϊόν είναι χαμηλής ενεργειακής κατανάλωσης ή υψηλής. Στην περίπτωση της Βιομηχανίας Αλουμινίου, που θα εξετάσουμε παρακάτω, θα φανερωθούν οι δημόσιες αναστολές ως προς την εφαρμογή ενός μέτρου που θα ελάφρυνε την φορολογία για τη βιομηχανία καθώς και η σχέση που μπορεί να έχει η ενίσχυση από μέρους του κράτους με τους νόμους περί μη-ανταγωνισμού σε εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο.

3.1. Το θεσμικό πλαίσιο της Ευρώπης περί κρατικών ενισχύσεων και μη ανταγωνισμού

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας το 2000 η Ευρωπαϊκή Ένωση έθεσε ως στόχο της όπως μέχρι το 2010 καταστεί η πλέον ανταγωνιστική οικονομία του πλανήτη βασισμένη στην κοινωνία της γνώσης. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, μία από τις δεσμεύσεις των κρατών μελών, η οποία επιβεβαιώθηκε και από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Στοκχόλμης το 2001, ήταν η μείωση των κρατικών ενισχύσεων ως ποσοστού επί του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ).

Αυτό γιατί οι κρατικές ενισχύσεις διαβρώνουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό, εμποδίζουν την αποδοτικότερη κατανομή των οικονομικών πόρων και απειλούν την ομαλή λειτουργία της ενιαίας εσωτερικής αγοράς. Η δέσμευση αφορά τη μείωση των ενισχύσεων ως ποσοστού επί του ΑΕΠ και όχι μείωσή τους σε απόλυτους αριθμούς.

Εκτός από τη δέσμευση για μείωση του ύψους των κρατικών ενισχύσεων ως ποσοστού επί του ΑΕΠ, τα κράτη μέλη δεσμεύτηκαν όπως αναπροσανατολίσουν τις παρεχόμενες ενισχύσεις σε οριζόντιους στόχους κοινού συμφέροντος, όπως είναι η προώθηση της έρευνας και ανάπτυξης και της επαγγελματικής εκπαίδευσης, η προστασία του περιβάλλοντος, η ενίσχυση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, κ.ά. Το σκεπτικό για την προσέγγιση αυτή είναι ότι οι οριζόντιες ενισχύσεις θεωρούνται λιγότερο στρεβλωτικές για τον ανταγωνισμό σε σχέση με άλλου είδους ενισχύσεις (π.χ. τομεακές ενισχύσεις, διάσωση και αναδιάρθρωση προβληματικών επιχειρήσεων, κ.ά.).

Βάσει των Άρθρων 87 και 88 της Συνθήκης περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι επιφορτισμένη με τον έλεγχο της τήρησης των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων, διότι μόνο μια ανεξάρτητη αρχή μπορεί να εκτιμήσει τις επιζήμιες συνέπειες που προκαλεί στη λειτουργία της κοινής αγοράς η χορήγηση κρατικών ενισχύσεων από τα κράτη μέλη. Η Επιτροπή μεριμνά ώστε τα κράτη μέλη να χορηγούν μόνο ενισχύσεις που συμβιβάζονται με την κοινή αγορά.

Γι' αυτό η Συνθήκη προβλέπει στο άρθρο 88 ότι κάθε νέα ενίσχυση ή καθεστώς ενισχύσεων πρέπει να κοινοποιούνται στην Επιτροπή και να εγκρίνονται από αυτήν πριν εφαρμοσθούν. Επίσης, η Επιτροπή ασκεί, σε συνεργασία με τα κράτη μέλη, μόνιμο έλεγχο των υφιστάμενων καθεστώτων ενισχύσεων στα κράτη αυτά.

Η Επιτροπή εξετάζει επίσης τις ενισχύσεις που έχουν εφαρμόσει παράνομα τα κράτη μέλη, χωρίς να τις κοινοποιήσουν ή προτού εγκριθούν. Συχνά η Επιτροπή πληροφορείται την ύπαρξη παρόμοιων ενισχύσεων κατόπιν καταγγελίας από επιχειρήσεις. Εφόσον η ενίσχυση είναι ασυμβίβαστη, την απαγορεύει και διατάσσει το κράτος μέλος που διέπραξε την παράβαση να την ανακτήσει. Ο αποδέκτης της παράνομης ενίσχυσης πρέπει τότε να την επιστρέψει.

3.2. Ορισμός κρατικής ενίσχυσης

Σύμφωνα με το Άρθρο 2 του Νόμου «κρατική ενίσχυση» σημαίνει «κάθε μέτρο το οποίο πληροί όλα τα κριτήρια που καθορίζονται στο Άρθρο 87 παράγραφος 1 της Συνθήκης ΕΚ»⁵⁶. Το Άρθρο 87 (πρώην Άρθρο 92) της Συνθήκης ΕΚ ορίζει ότι είναι ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά «οι ενισχύσεις που χορηγούνται υπό οποιαδήποτε μορφή από τα κράτη ή με κρατικούς πόρους και που νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό δια της ευνοϊκής μεταχείρισης ορισμένων επιχειρήσεων ή ορισμένων κλάδων παραγωγής, κατά το μέτρο που επηρεάζουν τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές».

⁵⁶<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>

Με απλά λόγια, μία ενίσχυση συνιστά κρατική ενίσχυση όταν πληροί σωρευτικά τις παρακάτω προϋποθέσεις⁵⁷:

- **Μεταφορά Κρατικών Πόρων**

Η ενίσχυση πρέπει να χορηγείται από πόρους του Δημοσίου (από τον Κρατικό Προϋπολογισμό, τον Προϋπολογισμό των Δήμων ή Τοπικών Αρχών κλπ). Δεν είναι απαραίτητο να παρέχεται από το ίδιο το Κράτος αλλά μπορεί να παρέχεται από κάποια ιδιωτική ή δημόσια παρεμβαλλόμενη οντότητα η οποία έχει λάβει σχετική εντολή από το Κράτος (π.χ. όταν μία ιδιωτική τράπεζα αναλαμβάνει την ευθύνη της διαχείρισης ενός προγράμματος ενισχύσεων προς μικρομεσαίες επιχειρήσεις, που χρηματοδοτείται όμως από το Κράτος).

- **Οικονομικό Όφελος:**

Η ενίσχυση πρέπει να συνιστά οικονομικό όφελος στο δικαιούχο, δηλ. να ισοδυναμεί με οικονομικό πλεονέκτημα το οποίο η αποδέκτρια επιχείρηση δε θα είχε λάβει υπό κανονικές συνθήκες επιχειρηματικής δραστηριότητας (π.χ. δάνειο με ευνοϊκούς όρους, αγορά ή μίσθωση ακίνητης κρατικής ιδιοκτησίας σε τιμή κατώτερη της αγοραίας).

- **Επιλεκτικότητα:**

Η ενίσχυση πρέπει να παρέχεται επιλεκτικά. Η «επιλεκτικότητα» είναι το στοιχείο που διαφοροποιεί την κρατική ενίσχυση από τα λεγόμενα «μέτρα γενικού χαρακτήρα», δηλ. μέτρα που ισχύουν αυτόματα για όλες ανεξαιρέτα τις επιχειρήσεις του Κράτους ανεξάρτητα τομέα δραστηριότητας (τέτοια είναι τα φορολογικά μέτρα που εφαρμόζονται στο σύνολο της επικράτειας ενός Κράτους για όλες τις επιχειρήσεις) π.χ. μία επιχορήγηση που δε δίδεται γενικά σε όλες ανεξαιρέτα τις επιχειρήσεις αλλά περιορίζεται στον τομέα της μεταποιητικής εξαγωγικής βιομηχανίας είναι επιλεκτικό μέτρο.⁵⁸

- **Νόθευση ή απειλή νόθευσης του ανταγωνισμού σε βαθμό επηρεασμού των συναλλαγών μεταξύ κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.**

⁵⁷ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>

⁵⁸ Χ. Συνοδινός, Μ. Βελεγράκης, «Δίκαιο Ενέργειας και Κρατικές Ενισχύσεις», Ενέργεια & Δίκαιο, Τεύχος 11/2009, σημείο 59.

Η οικονομική ενίσχυση θα πρέπει να νοθεύει ή να απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό μεταξύ της δικαιούχου επιχείρησης και των υπόλοιπων επιχειρήσεων. Αυτό προϋποθέτει κατ' αρχήν την ύπαρξη μιας απελευθερωμένης αγοράς. Συνεπώς μία ενίσχυση προς επιχείρηση που δραστηριοποιείται σε μη απελευθερωμένη αγορά δε συνιστά κρατική ενίσχυση υπό τον όρο ότι η επιχείρηση αυτή δε δραστηριοποιείται παράλληλα και σε άλλες αγορές όπου υφίσταται ανταγωνισμός.

Η νόθευση του ανταγωνισμού θα πρέπει να είναι τέτοια έτσι ώστε να επηρεάζονται οι ενδοκοινοτικές συναλλαγές. Η παραπάνω προϋπόθεση ικανοποιείται όταν η δραστηριότητα της δικαιούχου επιχείρησης είναι αντικείμενο συναλλαγών μεταξύ κρατών-μελών της Ε.Ε. Για παράδειγμα, οι ενισχύσεις προς επιχειρήσεις παραγωγής εμπορεύσιμων βιομηχανικών προϊόντων αυτόματα επηρεάζουν τις ενδοκοινοτικές συναλλαγές, διότι βελτιώνουν την ανταγωνιστική θέση των επιχειρήσεων αυτών στην εσωτερική αγορά της Ε.Ε.. Ωστόσο δεν είναι απαραίτητο η δικαιούχος επιχείρηση να εξάγει τα προϊόντα της για να θεωρηθεί ότι πληροί το πιο πάνω κριτήριο. Ακόμα και στην περίπτωση που η επιχείρηση διαθέτει τα προϊόντα της αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, η ενίσχυση επηρεάζει το ενδοκοινοτικό εμπόριο εφόσον διατηρεί ή και αυξάνει την εγχώρια παραγωγή εμποδίζοντας τις εισαγωγές προϊόντων από το εξωτερικό⁵⁹.

3.3. Το θεσμικό πλαίσιο για την ηλεκτρική ενέργεια στην Ελλάδα

Ως κράτος μέλος της ΕΕ, η Ελλάδα υπάγεται στα νομοθετικά μέτρα για την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΕ, που ξεκίνησε στη δεκαετία του 1990. Το Καταστατικό 2773/1999 για την απελευθέρωση της ελληνικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας (νόμος περί ηλεκτρικής ενέργειας) ψηφίστηκε το Δεκέμβριο του 1999 με σκοπό να ευθυγραμμιστεί το ελληνικό δίκαιο με την οδηγία 96/92/ΕΚ. Ο νόμος περί ηλεκτρικής ενέργειας εισήγαγε τις νέες βασικές οντότητες του τομέα, δηλαδή τον ρυθμιστή (ΡΑΕ) και τον διαχειριστή συστήματος μεταφοράς (ΔΕΣΜΗΕ).

Στα ίδια πλαίσια έγινε προσπάθεια της απελευθέρωσης της αγοράς της ενέργειας. Παρόλο που εκδόθηκε ένας εντυπωσιακός αριθμός των αδειών παραγωγής, η νέα νομοθεσία δεν κατάφερε να επιφέρει την απελευθέρωση: οι νέοι ανταγωνιστές δεν

⁵⁹<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>

εισήλθαν στην αγορά και νέες μονάδες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας δεν κατασκευάστηκαν ενώ η ΔΕΗ διατηρεί τη μονοπωλιακή κυριαρχία της στην αγορά.

Στις αρχές του 2006, η εγκατεστημένη ισχύς της ΔΕΗ ανήλθε σε 12.3GW από το σύνολο των 12.9GW, οι οποίες αντιπροσώπευαν περίπου το 95% της συνολικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα. Η αποτυχία να ανοίξει η αγορά ήρθε μαζί με την ταχεία αύξηση της εγχώριας κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας, με μια αυξανόμενη εξάρτηση από τις εισαγωγές και με τη διεύδυση του φυσικού αερίου στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, και αν με αργό ρυθμό λόγω της ευρείας χρήσης του λιγνίτη. Το Καταστατικό 2837/2000 και 2941/2001 τροποποίησαν το νόμο ηλεκτρικού ρεύματος, αλλά ήταν ο νόμος 3175/2003 που έκανε τις πιο σημαντικές αλλαγές υιοθετώντας ορισμένα από τα μέτρα που εισήχθησαν με την οδηγία 54/2003/EK (δεύτερη οδηγία ηλεκτρικής ενέργειας).

Παρά αυτά και αλλά νομοθετικά μέτρα και τη σταθερή αύξηση της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας, η ελληνική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας δεν «άνοιξε» στον ανταγωνισμό. Ακολούθως, η Οδηγία 2001/77/EK για την προαγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, εισήγαγε τα κατώτατα όρια που θέτει η οδηγία. Το 2006, η εγκατεστημένη ισχύς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην Ελλάδα ανήλθε σε 749MW (24% αύξηση σε σχέση με το προηγούμενο έτος), η οποία εξακολουθεί να πληροί μόνο το 3% εκατό της εθνικής ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας⁶⁰.

4. Η θέση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε θέματα κρατικών ενισχύσεων στη μείωση του ενεργειακού κόστους

4.1. Εισαγωγή

Το δίκαιο των κρατικών ενισχύσεων έχει απασχολήσει σημαντικά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εξετάζοντας μέσω των επί μέρους κρατικών επιχορηγήσεων σε επιχειρήσεις,

⁶⁰<http://www.kelemenis.com/pdf/pub13.pdf>

την ύπαρξη κρατικής ενίσχυσης ή μη και στη συνέχεια αν η τελευταία εμπίπτει στις επιτρεπτές ενισχύσεις των άρθρου 107 παρ. 1 της ΣΛΕΕ. Κατόπιν αυτών, αποφαίνεται και δημοσιεύει απόφαση με τα συμπεράσματά της για την εξεταζόμενη κρατική ενίσχυση.

Η Επιτροπή ανέλαβε ενεργό ρόλο στο άνοιγμα των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας με λήψη ρυθμιστικών μέτρων για την αντιμετώπιση των υπαρκτών αλλά και ενδεχόμενων στρεβλώσεων του ανταγωνισμού.⁶¹ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε τη στρατηγική της για την επίτευξη μιας ανθεκτικής Ενεργειακής Ένωσης με προορατική πολιτική αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, στα πλαίσια λήψης μέτρων για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού. Έθεσε μεταξύ άλλων τους πυλώνες της πολιτικής για τα επόμενα χρόνια.

Ρήτρα αλληλεγγύης: μείωση της εξάρτησης από έναν και μόνον προμηθευτή και πλήρης συνεργασία με τις γειτονικές χώρες, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις διακοπής του ενεργειακού εφοδιασμού. Μεγαλύτερη διαφάνεια στις συμφωνίες των χωρών της ΕΕ για αγορά ενέργειας ή φυσικού αερίου από χώρες εκτός ΕΕ.

Ροή ενέργειας, ως ένα είδος πέμπτης ελευθερίας: ελεύθερη ροή ενέργειας διαμέσου των συνόρων με αυστηρή εφαρμογή των ισχυόντων κανόνων σε τομείς όπως ο ενεργειακός διαχωρισμός και η ανεξαρτησία των ρυθμιστικών αρχών — με τη λήψη νομικών μέτρων εφόσον χρειάζεται. Επανασχεδιασμός της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, ώστε να είναι πιο διασυνδεδεμένη, πιο ανανεώσιμη και πιο εύελικτη. Σοβαρή αναμόρφωση των κρατικών παρεμβάσεων στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς, και σταδιακή κατάργηση των περιβαλλοντικά επιζήμιων επιδοτήσεων.

Μεγαλύτερη βαρύτητα στην ενεργειακή απόδοση: ουσιαστική επανεξέταση της ενεργειακής απόδοσης και αντιμετώπισή της ως μιας πηγής ενέργειας ώστε να μπορεί να ανταγωνίζεται με θεμιτούς όρους τη δυναμικότητα παραγωγής.

Μετάβαση σε μια κοινωνία χαμηλών εκπομπών άνθρακα, με διάρκεια: εύκολη και αποτελεσματική απορρόφηση από το δίκτυο της τοπικά παραγόμενης ενέργειας, και

⁶¹ Phoebe Koundouri, Lecture Notes 2008, European Energy Policy, Athens University of Economics and Business.

από ανανεώσιμες πηγές. Προώθηση του ηγετικού ρόλου της ΕΕ στον τομέα της τεχνολογίας, μέσα από την ανάπτυξη της τεχνολογίας ανανεώσιμων πηγών ενέργειας νέας γενιάς, και παράλληλη επέκταση των εξαγωγών και της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών εταιρειών.⁶²

Ακόμη, έλαβε μέτρα για την ενίσχυση των επιχειρήσεων και την παράλληλη ελάφρυνσή τους από φορολογικά και μη βάρη εγκρίνοντας καινοτόμες για την εποχή λύσεις ελάφρυνσης των επιχειρήσεων.

Η Επιτροπή ενέκρινε προς το σκοπό αυτό το μέτρο αντιστάθμισης του κόστους CO₂ στην ενεργοβόρο βιομηχανία. Το μέτρο αναμένεται να συμβάλει στη μείωση του ενεργειακού κόστους κατά 15-20 εκατ. ευρώ ετησίως για τη χρονική περίοδο 2013-2020. Το μέτρο της αντιστάθμισης προβλέπεται από σχετική ευρωπαϊκή οδηγία και δίνει τη δυνατότητα στα κράτη-μέλη να επιστρέψουν σε επιχειρήσεις που ανήκουν σε ενεργοβόρους κλάδους μέχρι και το 85% της επιβάρυνσης από το κόστος που καταβάλλουν για CO₂. Οι κλάδοι που εντάσσονται στο μέτρο είναι χαρτοβιομηχανία, κεραμοποιία, κλωστοϋφαντουργία, μέταλλα, κ.ά. Τα κονδύλια θα προέλθουν από τα έσοδα του Δημοσίου από τις δημοπρασίες δικαιωμάτων εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου και για την εκταμίευσή τους θα πρέπει να ψηφιστεί σχετική τροπολογία. Η Ελλάδα υπέβαλε με καθυστέρηση το σχετικό αίτημα (16/4/2014), το οποίο και εγκρίθηκε από η Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού της Ε.Ε.⁶³

Θα ήταν σκόπιμο να γίνει μνεία στην έκθεση της Επιτροπής του 2015 για την ενεργειακή πολιτική της Ελλάδας. Μεταξύ άλλων αναφέρει σημεία στα οποία έχει γίνει πρόοδος από το ελληνικό κράτος αλλά κυρίως εμμένει σε στόχους που ακόμη δεν έχουν υλοποιηθεί και είναι απαραίτητοι, ‘προαπαιτούμενοι’, προκειμένου να τεθεί σε απτή εφαρμογή η ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το μη ανταγωνιστικό κόστος ενέργειας για τη βιομηχανία αποτελεί τροχοπέδη στην εφαρμογή της ως άνω πολιτικής, καθώς όπως αναφέρει η έκθεση το ενεργειακό κόστος ανά πραγματική μονάδα είναι υψηλότερο στην Ελλάδα συγκριτικά με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή τις ΗΠΑ. Στην Ελλάδα επισημαίνεται ότι υπάρχει σημαντική αύξηση του ενεργειακού κόστους από το

⁶² http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4485_en.htm

⁶³ <http://www.kathimerini.gr/776361/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/meiwsh-energeiakoy-kostoys-kata-15-20-ekat-ethsiws-ews-to-2020>

2000 η οποία είναι πάνω από την αντίστοιχη αύξηση στην Ευρώπη. Οι τιμές μάλιστα του ηλεκτρικού ρεύματος και του φυσικού αερίου για τη βιομηχανία είναι σημαντικά υψηλότερες από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο, με το τιμολόγιο του αερίου να περιλαμβάνεται μεταξύ των υψηλότερων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμη γίνεται αναφορά στην υψηλή φορολογία στην ενέργεια και τα καύσιμα. Ως ποσοστό του ΑΕΠ οι ενεργειακοί φόροι και οι φόροι στα καύσιμα είναι από τους υψηλότερους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Βέβαια όσον αφορά στο βιομηχανικό τομέα, η Επιτροπή αναγνωρίζει τις ελληνικές προσπάθειες για αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας, έστω κι αν αυτό αποδίδεται περισσότερο στην υποχώρηση της κατανάλωσης λόγω της δημοσιονομικής κρίσης.⁶⁴

Τα προτιμησιακά τιμολόγια δημοσίων πρώην μονοπωλιακών ενεργειακών επιχειρήσεων, έχουν κεντρίσει το ενδιαφέρον της Επιτροπής και μάλιστα ως προς την ελληνική αγορά ενέργειας εκδόθηκε απόφαση (E(2011) 4916 final/13.7.2011) με την οποία διαπιστώνεται η παράνομη χορήγηση (μέσω μειωμένων τιμολογίων της Δ.Ε.Η.) κρατικής ενίσχυσης προς την Αλουμίνιον της Ελλάδος Α.Ε., της οποίας ενίσχυσης διατάσσει την ανάκτηση.⁶⁵

4.2. Το Αλουμίνιον της Ελλάδος

Το χρονικό της υπόθεσης κατά της Αλουμίνιον –εταιρία που δραστηριοποιείται στον τομέα παραγωγής αλουμινίου στην Ελλάδα –ξεκινά το 1992. Η εταιρία υπέγραψε συμφωνία με τη ΔΕΗ, η οποία προσέφερε στην εταιρία ένα προνομιακό επιτόκιο για την παροχή ηλεκτρικής ενέργειας. Η συμφωνία επρόκειτο να λήξει στις 31 Μαρτίου του 2006, εκτός εάν επεκτεινόταν. Το 1992, η Επιτροπή κατέληξε σε απόφαση να μην θεωρεί την ευνοϊκή τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας που προσφέρεται στην εταιρεία ως μια μορφή κρατικής ενίσχυσης.

Τον Φεβρουάριο του 2004, η ΔΕΗ κοινοποίησε στην Αλουμίνιον Α.Ε. καταγγελία σύμβασης και, στο τέλος του Μαρτίου του 2006, έπαυσε την εφαρμογή της

⁶⁴ European Commission, Commission Staff Working Document, Country Factsheet Greece, Brussels, XXX SWD(2015) 226 final.

⁶⁵ Χ. Συνοδινός, Άρθρο “Συνδρομή του αναδυόμενου ενεργειακού δικαίου στο δυναμικά εξελισσόμενο εμπορικό δίκαιο”, Ενέργεια & Δίκαιο, Τεύχος 17/2012, σημεία 57-58.

προτιμησιακής συμφωνίας του ποσοστού της ηλεκτρικής ενέργειας. Κατόπιν αιτήματος της Αλουμίνιον Α.Ε., το Μονομελές Πρωτοδικείο της Αθήνας ανέστειλε προσωρινά, στις 5 Ιανουαρίου του 2007, τις συνέπειες της προτιμησιακής δασμολογικής καταγγελίας. Στη συνέχεια, μετά από αίτημα της ΔΕΗ, το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών ακύρωσε την αναστολή τον Μάρτιο του 2008⁶⁶.

Κατόπιν από τον Μάρτιο του 2004 η ΔΕΗ δεν εφαρμόσει το προτιμησιακό δασμολογικό συντελεστή ενώ μεταξύ 5 Ιανουαρίου του 2007 και τον Μάρτιο του 2008, η Αλουμίνιον Α.Ε. χρεώθηκε με βάση το προτιμησιακό δασμολογικό συντελεστή. Τον Ιούλιο του 2008, η Επιτροπή έλαβε καταγγελίες σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις που προσφέρονται στους Αλουμίνιον της Ελλάδος Α.Ε., μέσω προτιμησιακών δασμολογικών συντελεστών⁶⁷.

Το 2010, η Επιτροπή κίνησε διαδικασίες επιθεώρησης και, στις 13 Ιουλίου 2011, εξέδωσε την απόφασή της. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, κατά την κρίσιμη περίοδο, η Αλουμίνιον Α.Ε. είχε επωφεληθεί από τη διαφορά των προτιμησιακών δασμολογικών συντελεστών και κανονικές τιμές που προσφέρονται στους μεγάλους βιομηχανικούς καταναλωτές, και ότι το όφελος εκτιμάται σε € 17.400.000. Η διαφορά τιμής ποσοστού ηλεκτρικής ενέργειας που προσφέρεται στην Αλουμίνιον Α.Ε. ήταν αδικαιολόγητα ευνοούμενη έναντι των ανταγωνιστών, οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν κανονικές τιμές, πράξη που αλλοίωσε το δίκαιο του εμπορίου. Η Επιτροπή διέταξε την ελληνική πολιτεία να ανακτήσει το προαναφερθέν ποσό. Αντίστοιχα, η Αλουμίνιον Α.Ε. ζήτησε από το Γενικό Δικαστήριο της ΕΕ να ακυρώσει την απόφαση της Επιτροπής. Η ΔΕΗ, στη συνέχεια, παρενέβη υπέρ της Επιτροπής.

Σύμφωνα με την Επιτροπή, το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών με απόφαση του ανανέωσε την προτιμησιακή δασμολογική συμφωνία για την Αλουμίνιον Α.Ε., μεταξύ Ιανουαρίου 2007 και Μαρτίου 2008.

Η υπόθεση αναζωπυρώθηκε τον Ιούλιο του 2008, όταν η Επιτροπή έλαβε δύο καταγγελίες σύμφωνα με τις οποίες η Ελλάδα είχε χορηγήσει ασυμβίβαστη κρατική ενίσχυση στην εταιρεία παραγωγής αλουμινίου στην Ελλάδα μέσω διαφόρων προνομίων,

⁶⁶<http://energypress.eu/eu-court-vindicates-aluminium-greece/>

⁶⁷<http://energypress.eu/eu-court-vindicates-aluminium-greece/>

όπως οι φορολογικές απαλλαγές, η αναβολή των φορολογικών υποχρεώσεων και η χορήγηση δανείων με ευνοϊκούς όρους, απαλλοτρίωσης εκτάσεων, αποκλειστικής χρήσης παράκτιας και θαλάσσιων εκτάσεων και μείωση των τιμών της ηλεκτρικής ενέργειας⁶⁸.

Η θέση της Αλουμίνιον Α.Ε. ήταν πως η ετυμηγορία του Μονομελούς Πρωτοδικείου τη Αθήνας δεν μετέβαλε την αρχική προτιμησιακή συμφωνία. Με βάση αυτή την παραδοχή, η εταιρεία ισχυρίστηκε ότι δεν είχε λάβει νέες κρατικές ενισχύσεις.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε έρευνα σε βάθος βάσει των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις της ΕΕ για να διαπιστωθεί κατά πόσον τα τιμολόγια του ηλεκτρισμού που χορηγήθηκαν από την Ελληνική Κρατική ΔΕΗ στην Αλουμίνιον συνιστούν παράνομη κρατική ενίσχυση. Ειδικότερα, η Επιτροπή εξέτασε το 2010 εάν η ηλεκτρική ενέργεια παρέχεται σε τιμές κατώτερες των τιμών της αγοράς. Η Επιτροπή διερεύνησε επίσης καταγγελίες σχετικά με την καταβολή των εξόδων κατασκευής του αγωγού αερίου που ανήκει στην Αλουμίνιον από την Δημόσια Επιχείρηση Αερίου.

Σύμφωνα με την προκαταρκτική άποψη της Επιτροπής, τα πλεονεκτήματα συνιστούσαν κρατική ενίσχυση σύμφωνα με τους κανόνες κρατικών ενισχύσεων της ΕΕ. Ωστόσο, τα πλεονεκτήματα αυτά παραχωρήθηκαν σε ισχύ στο πλαίσιο της σύστασης της εταιρείας το 1960, πολύ πριν από την προσχώρηση της ΕΕ στην Ελλάδα το 1981. Τα περισσότερα από αυτά δεν τροποποιήθηκαν μετά την προσχώρηση και, συνεπώς, αποτελούν υφιστάμενες ενισχύσεις, οι οποίες δεν απαιτείται να επιστραφούν.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο όμως, όσον αφορά τις τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η Ελλάδα συνέχισε να εφαρμόζει χαμηλότερες τιμές ηλεκτρισμού για την Αλουμίνιον, για 15 μήνες μετά τη λήξη της σύμβασης εγκατάστασης. Η διαφορά μεταξύ της προτιμησιακής και της συνήθους τιμής όπως αναφέραμε και προτύτερα, ανέρχεται σε € 17.400.000⁶⁹.

⁶⁸http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-58_en.htm?locale=en

⁶⁹http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-58_en.htm?locale=en

Οι καταγγέλλοντες ισχυρίζονται επίσης ότι η Ελλάδα χορήγησε παράνομη ενίσχυση στην εταιρεία, επιτρέποντάς της να πωλεί στην αγορά ηλεκτρική ενέργεια παραγόμενη από επιχορηγούμενες εγκαταστάσεις. Μολονότι η άδεια εμπορίας ηλεκτρικής ενέργειας επέβαλε στην Αλουμίνιον να επιστρέψει τις επιδοτήσεις για τη μονάδα παραγωγής ενέργειας, η ελληνική πολιτεία διατείνεται πως δεν τα έλαβε ποτέ. Στην προκαταρκτική άποψη της Επιτροπής, η μη ανάκτηση των επιχορηγήσεων δεν παρέσχε επιπλέον πλεονεκτήματα, εκτός από τις επιχορηγήσεις που είχαν ήδη κηρυχθεί συμβιβάσιμες από την Επιτροπή και, ως εκ τούτου, δεν συνιστούν κρατική ενίσχυση.

Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς, η Ελλάδα χορήγησε επίσης μια παράνομη ενίσχυση στην εταιρεία, καταβάλλοντας τμήμα του κόστους κατασκευής ενός υψηλής πίεσης αγωγού φυσικού αερίου για τη σύνδεση της συμπαραγωγής σταθμού της εταιρείας με το εθνικό δίκτυο μεταφοράς αερίου. Παρά τα επανειλημμένα αιτήματα της Επιτροπής, η Ελλάδα έχει αποτύχει μέχρι σήμερα να παράσχει οποιαδήποτε πληροφορία σχετικά με την εν λόγω καταγγελία.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να τονίσουμε πως σύμφωνα με τους κανόνες κρατικών ενισχύσεων της ΕΕ, οι παρεμβάσεις του δημοσίου σε εταιρείες που ασκούν οικονομικές δραστηριότητες μπορεί να θεωρηθούν ελεύθερες ενισχύσεων εφόσον πραγματοποιούνται υπό όρους που ένας ιδιωτικός φορέας που ενεργεί υπό συνθήκες της αγοράς θα είχε δεχθεί (την αρχή του ιδιώτη επενδυτή στην οικονομία της αγοράς)⁷⁰. Κατά τη διάρκεια της επίσημης διαδικασίας έρευνας, η Επιτροπή έλεγξε εάν το κράτος ενήργησε ως πωλητής της οικονομίας της αγοράς όταν προέβη σε συναλλαγές σχετικές με την ενέργεια της Αλουμίνιον.

Η Ελλάδα είχε τέσσερις μήνες από την απόφαση να εξασφαλίσει την εφαρμογή των κοινοτικών διατάξεων. Όσον αφορά την Αλουμίνιον, η ενίσχυση δεν έχει ανακτηθεί μέχρι σήμερα. Η διαδικασία ανάκτησης έχει ανασταλεί από εθνικό δικαστήριο, με σαφή παραβίαση του δικαίου της ΕΕ⁷¹.

⁷⁰http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-58_en.htm?locale=en

⁷¹http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-702_en.htm

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι χαμηλότερες τιμές ηλεκτρισμού που χορηγήθηκαν κατά την περίοδο 2007-2008 από την Ελληνική κρατική Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ) στην Αλουμίνιον έδωσε αδικαιολόγητο πλεονέκτημα στην εταιρεία, κατά παράβαση των κανόνων της ΕΕ για τις κρατικές ενισχύσεις.⁷² Κατόπιν των ανωτέρω περιγραφόμενων εξελίξεων, η Επιτροπή, εξέτασε τα νέα δεδομένα και κατέγραψε ρητώς ότι η συγκεκριμένη απόφασή της αποτελεί και την οριστική της κρίση επί της υπόθεσης.⁷³

Η Επιτροπή εξέτασε επίσης τη χρηματοδότηση του αγωγού φυσικού αερίου από την κρατική Δημόσια Επιχείρηση Αερίου, που συνδέει την Αλουμίνιον στο εθνικό δίκτυο φυσικού αερίου, αλλά κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τους όρους της αγοράς και, επομένως, δεν συνιστούσε κρατική ενίσχυση.

Αλουμίνιον της Ελλάδος

‘‘Πρέπει να βεβαιωθούμε ότι η Αλουμίνιον της Ελλάδος δεν είχε κάποιο αθέμιτο οικονομικό πλεονέκτημα σε σχέση με τους ανταγωνιστές της, αλλά κατέβαλε, όπως κάθε άλλη επιχείρηση, την τιμή της αγοράς για την ηλεκτρική ενέργεια και το αέριο που αγόρασε’’. Η ως άνω δήλωση της αρμόδιας για θέματα ανταγωνισμού Επιτρόπου Neelie Kroes, το 2008, αποτέλεσε την αρχική γνωστοποίηση στο ευρύ κοινό ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκίνησε εμπειρισταωμένη έρευνα, με βάση των κανόνων του δικαίου των κρατικών ενισχύσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αν η προτιμησιακή τιμολόγηση της ηλεκτρικής ενέργειας από τη Δ.Ε.Η. προς την Αλουμίνιον της Ελλάδος συνιστά σε παράνομη κρατική ενίσχυση, μειώνοντας προνομιακά το ενεργειακό κόστος της τελευταίας. Καθοριστικό ρόλο στην εξαγωγή συμπερασμάτων της Επιτροπής διαδραμάτισε ο έλεγχος της παροχής της ηλεκτρικής ενέργειας σε τιμές κατώτερες των τιμών αγοράς. Τα ως άνω υπό εξέταση ζητήματα, πλέον της καταγγελίας περί ύπαρξης αγωγού φυσικού αερίου, ιδιοκτησίας της Αλουμίνιον της Ελλάδος, ο οποίος κατασκευάστηκε με δαπάνες της κρατικής Δ.Ε.Η.

⁷² http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-864_en.htm?locale=en

⁷³ http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/257109/257109_1644701_73_2.pdf

Ειδικότερα, οι καταγγελίες αφορούσαν σε πλεονεκτήματα φορολογικών απαλλαγών, αναβολής φορολογικών υποχρεώσεων, δανείων με ευνοϊκούς όρους, και κυρίως χαμηλότερων τιμών ηλεκτρικής ενέργειας έναντι άλλων.⁷⁴

Η Επιτροπή, κατ' αρχάς, έκρινε για την πλειονότητα των απαλλαγών, ότι εμπίπτουν στο πλαίσιο των κρατικών ενισχύσεων, ωστόσο δεν ότι οι απαλλαγές δεν ήταν ασυμβίβαστες με τους κανόνες της ΣΛΕΕ για τις κρατικές ενισχύσεις. Βασική αιτιολογία της Επιτροπής, αποτέλεσε το γεγονός, ότι τα περισσότερα πλεονεκτήματα δόθηκαν όταν η εταιρεία συστάθηκε το 1960, πολύ πριν την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση του 1981. Επομένως, μετά από διαπίστωση ότι δεν τροποποιήθηκαν έκτοτε οι ελαφρύνσεις, η Επιτροπή κατέληξε στο γεγονός ότι αποτελούν υφιστάμενες ενισχύσεις οι οποίες δεν απαιτείται να επιστραφούν.

Ωστόσο, δεν ήταν ίδια η απάντηση της Επιτροπής όσον αφορά στις χαμηλές τιμές ηλεκτρικής ενέργειας, αφού το ελληνικό κράτος συνέχισε να παρέχει στην εταιρεία ηλεκτρική ενέργεια χαμηλότερη έναντι άλλων εταιρειών για 15 συνεχόμενους μήνες μετά από τη λήξη της σύμβασης εγκατάστασης, γεγονός που αποκάλυψε, μετά από σχετικό υπολογισμό της διαφοράς μεταξύ της προτιμησιακής και της συνήθους τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας, μείωση κόστους ύψους 17,4 εκατομμυρίων ευρώ.

Ειδικότερα, τον Ιούλιο του 2011, η Επιτροπή με την υπ' αριθμόν 2012/339/ΕΕ απόφαση έκρινε ότι κατά το μέρος των προτιμησιακών τιμολογίων της Δ.Ε.Η. προς την Αλουμίνιον της Ελλάδος, υπήρξε κρατική ενίσχυση, ασυμβίβαστη με τους κανόνες του ανταγωνισμού, και ζητήθηκε από την Ελλάδα να ανακτήσει το ποσό της ενίσχυσης που υπολογίστηκε με βάση τα κέρδη που θα είχε η Δ.Ε.Η., αν εφαρμόζε τη συνήθη τιμή στα τιμολόγια της προς την Αλουμίνιον της Ελλάδος, μετά την αφαίρεση της προνομιακής τιμής των τιμολογίων της προς την ως άνω εταιρεία, για το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου 2007 έως και Μαρτίου 2008.⁷⁵

⁷⁴ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-58_en.htm?locale=en

⁷⁵ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-702_en.htm

Κατά τους ισχυρισμούς της Επιτροπής, σύμφωνα με το άρθρο 14 του κανονισμού 659/99 και της σχετικής Ανακοίνωσης της Επιτροπής,⁷⁶ προβλέπεται ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να ανακτούν αμέσως τις ασυμβίβαστες, παράνομες κρατικές ενισχύσεις. Το κομμάτι της παράνομης κρατικής ενίσχυσης προς το Αλουμίνιον της Ελλάδος, δεν έχει ανακτηθεί έως το 2011 (αλλά και ως σήμερα) και μάλιστα η διαδικασία ανάκτησης ανεστάλη από εθνικό δικαστήριο (Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών), κατά σαφή παράβαση της κοινοτικής νομοθεσίας.

Ωστόσο, η επιβαρυνθείσα με την απόφαση της Επιτροπής εταιρεία, προσέφυγε κατά της ως άνω απόφασης της Επιτροπής στο δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αμφισβητώντας ρητώς την νομιμότητα της κρίσης της Επιτροπής ως προς την παράνομη κρατική ενίσχυση και ανέτεινε ότι ακόμη και μετά την έκδοση της απόφασης του Μονομελούς Πρωτοδικείου, η τιμολογιακή πολιτική μεταξύ αυτής και της Δ.Ε.Η. παρέμεινε ίδια και επομένως δεν αποτελεί νέα κρατική ενίσχυση αλλά εμπίπτει στο πεδίο των υφιστάμενων ενισχύσεων.

Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, μόνον όταν η μεταβολή επηρεάζει την ίδια την ουσία του αρχικού καθεστώτος, μετατρέπεται το καθεστώς αυτό σε νέο καθεστώς ενισχύσεων. Εν προκειμένω, η απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου ανέστειλε το προτιμησιακό τιμολόγιο και το διατήρησε προσωρινά σε ισχύ κατά το χρονικό διάστημα από τις 5 Ιανουαρίου 2007 μέχρι τον Μάρτιο του 2008, επομένως η παρέμβαση αυτή του δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων δεν μετέβαλε ουσιαστικά την υφιστάμενη ενίσχυση. Για τους λόγους αυτούς το Δικαστήριο προβαίνοντας μόνο σε δικαστική εκτίμηση της νομιμότητας της καταγγελίας για την υφισταμένη τιμολογιακή πολιτική των δύο εταιρειών, αποφαινεται ότι η απόφαση της Επιτροπής πάσχει από έλλειψη νομιμότητας, εξαιτίας του χαρακτηρισμού του επίμαχου μέτρου, από την Επιτροπή, ως νέας ενισχύσεως και ακυρώνει την απόφαση της τελευταίας.⁷⁷

⁷⁶ “Για μια αποτελεσματική εφαρμογή των αποφάσεων της Επιτροπής με τις οποίες τα κράτη μέλη διατάσσονται να ανακτήσουν παράνομες και ασυμβίβαστες κρατικές ενισχύσεις (IP/07/1609)

⁷⁷ <http://energypress.gr/news/epilogos-stin-kontra-dei-aloyminioy-apo-tin-dg-comp-den-einai-kratiki-enishysi-ta-407eumwh>

4.3. Δημόσια Επιχείρηση Αερίου Α.Ε. (Δ.Ε.Π.Α.)

Υπό το πρίσμα του ελέγχου της Ευρωπαϊκής Ένωσης τέθηκε και ο ιστορικός πάροχος φυσικού αερίου στην Ελλάδα, η Δημόσια Επιχείρηση Αερίου Α.Ε. (Δ.Ε.Π.Α), προκειμένου να ενταχθεί στο γενικότερο στόχο της ευρωπαϊκής πολιτικής απελευθέρωσης της ενέργειας, της άρσης στρεβλώσεων του ανταγωνισμού και στη δημιουργία και διατήρηση ενός νέου ανταγωνιστικού πλέον περιβάλλοντος. Η προσπάθεια αυτή, που συνεχώς εξελίσσεται και προοδεύει, επιτυγχάνεται είτε μέσω εφαρμογής διατάξεων ανταγωνισμού, είτε μέσω επιβαλλόμενων μέτρων είτε μέσω αποφάσεων Ρυθμιστικών Αρχών.⁷⁸

Στα παραπάνω πλαίσια, εντάσσεται και η στενή εποπτεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις συμβατικές κινήσεις της Δ.Ε.Π.Α. μεταξύ κρατικών φορέων. Σε θέματα μείωσης του ενεργειακού κόστους της δραστηριότητάς της, ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί ο έλεγχος της Επιτροπής σε κρατικές πρωτοβουλίες στήριξης της ρευστότητας της Δ.Ε.Π.Α., προκειμένου να διασφαλιστεί ο ενεργειακός εφοδιασμός φυσικού αερίου στην ελληνική επικράτεια.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο έλεγχος από την Επιτροπή της υπ' αριθμόν S.A. 34986 (2013/NN) ενίσχυσης στην οποία προέβη το ελληνικό κράτος, μέσω ενός φορέα του, του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων. Στις 15 Ιουνίου 2012, η Επιτροπή ζήτησε από το ελληνικό κράτος τη χορήγηση πληροφοριών και διευκρινίσεων, προκειμένου να λάβει γνώση για ορισμένα δάνεια που συνήφθησαν μεταξύ του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων με ορισμένες εταιρείες που δραστηριοποιούνται στις αγορές προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας και αερίου, μεταξύ άλλων και η Δ.Ε.Π.Α., υπό την πλήρη εγγύηση της Ελληνικής Δημοκρατίας. Στις 3 Ιουλίου 2012 η Ελλάδα προέβη σε ορισμένες μόνο εξηγήσεις προς την Επιτροπή, χωρίς να σκιαγραφεί πλήρως τους όρους σύναψης των δανειακών συμβάσεων. Η πληροφορία όμως ότι στις 19 Ιουνίου 2012 εκταμιεύθηκαν τα ποσά του δανείου προς τη Δ.Ε.Η. και τη Δ.Ε.Π.Α. προκάλεσε την άμεση αντίδραση της Επιτροπής η οποία εξέφρασε τη δυσαρέσκειά της για τη μη γνωστοποίηση των δανειακών συμβάσεων προς την Επιτροπή, αφού αποτελούν κρατικές

⁷⁸ Χ. Συνοδινός, Άρθρο "Συνδρομή του αναδυόμενου ενεργειακού δικαίου στο δυναμικά εξελισσόμενο εμπορικό δίκαιο", Ενέργεια & Δίκαιο, Τεύχος 17/2012, σημεία 57-60.

ενισχύσεις και θα έπρεπε να τηρηθεί η διάταξη της έγκαιρης ενημέρωσης και δημοσιότητας της κρατικής ενίσχυσης προς την Επιτροπή, το άρθρο 108 και συγκεκριμένα η παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ. Μετά από μια ανταλλαγή επιστολών μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το ελληνικό κράτος συμμορφώθηκε ως προς την πλήρη γνωστοποίηση των δανειακών συμβάσεων, με αποτέλεσμα να η Επιτροπή να μπορέσει να εξετάσει ενδελεχώς τη συμβατότητα των επί μέρους κρατικών ενισχύσεων προς τους ιστορικούς παρόχους ρεύματος και φυσικού αερίου.

Με την από 5.2.2013 απόφαση της Επιτροπής, εξετάστηκε ειδικότερα η συμβατότητα και το σύννομο της κρατικής ενίσχυσης προς τη Δ.Ε.Π.Α. Αποτελεί μια εκ των σημαντικότερων αποφάσεων προς την ελληνική πραγματικότητα και αγορά, καθώς διαφαίνονται με σαφήνεια οι προθέσεις, τα μέτρα και τα σταθμά που θέτει η Επιτροπή για τη συμβατότητα ή μη κρατικής ενίσχυσης προσαρμοσμένη στα ελληνικά όρια και δεδομένα. Εξετάζονται στην απόφαση πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες που οδήγησαν την Δ.Ε.Π.Α. σε δυσμενή οικονομική θέση, αφού τα προβλήματα ρευστότητας που είχε να αντιμετωπίσει οφείλονταν με την αδυναμία εκπλήρωσης των οικονομικών οφειλών τους οι πελάτες της, με κύριο απότοκο την έλλειψη ρευστότητας στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας. Η Επιτροπή ακόμη επεσήμανε το βραχύχρονο και αναλογικό χαρακτήρα της χορηγούμενης ρευστότητας με τη σύναψη των δανειακών συμβάσεων, προτάσσοντας παράλληλα την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού της Ελλάδας, αφού κινδύνευε να καταρρεύσει ο μεγαλύτερος προμηθευτής φυσικού αερίου στη χώρα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται στην απόφαση ότι η Δ.Ε.Π.Α. κατείχε το 2012 το 92%, ενώ για τα επόμενα χρόνια προβλέφθηκε ότι θα κατέχει το 70%. Στο σημείο αυτό, η Επιτροπή ξεκινά να προΐδεάζει για το διατακτικό της απόφασής της, αναφέροντας τη δεσπόμενη θέση της Δ.Ε.Π.Α. στην αγορά και την ανάγκη στήριξής της μέσω δανειακής σύμβασης, αποκλείοντας επαγωγικά πιθανές εναλλακτικές λύσεις.

Το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων (ΤΠΔ) είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου και ελέγχεται εξ ολοκλήρου από την Ελληνική Δημοκρατία. Η διαδικασία χορήγησης δανείων από το ΤΠΔ διέπεται από τον ν. 3965/2011 μέσω του οποίου ευθυγραμμίζεται η πιστωτική πολιτική του Ταμείου με αυτήν των τραπεζών, υπό τους ίδιους και ανάλογους

χρηματοπιστωτικούς όρους, τις συνήθειες πρακτικές και ροές. Έτσι και στην περίπτωση της χορήγησης του δανείου προς τη Δ.Ε.Π.Α. το 2012 σύμφωνα με την Ελληνική Δημοκρατία τηρήθηκε η συνήθης πρακτική χορηγώντας δάνειο με εύλογο ποσό, επιτόκιο και ασφάλιστρο υπέρ του Εγγυητή που εν προκειμένω ήταν το Ελληνικό Δημόσιο. Μάλιστα, ακόμη και στην έγκριση της παράτασης αποπληρωμής του δανείου τηρήθηκε η χρηματοπιστωτική πρακτική της ελαφριάς αύξησης του επιτοκίου και του ασφαλιστρού.

Ιδιαίτερο νομικό ενδιαφέρον προκαλεί η αντιμετώπιση της Επιτροπής στα επιχειρήματα του Ελληνικού Δημοσίου για τη χορήγηση του δανείου από το ΤΠΔ στη Δ.Ε.Π.Α. Η Ελληνική Δημοκρατία υποστήριξε σθεναρά ότι το δάνειο δεν εμπίπτει στην έννοια της ενίσχυσης του άρθρου 107 παρ. 1 της ΣΛΕΕ, αλλά και αν ακόμη κριθεί ότι εφαρμόζεται η συγκεκριμένη διάταξη, θα πρέπει να θεωρηθεί μη δυσανάλογη, αφού τεκμηριώνεται από τα δεδομένα ότι το δάνειο ήταν επαρκές τόσο όσο χρειαζόταν η Δ.Ε.Π.Α. για να καλύψει τις άμεσες ανάγκες αποπληρωμής των οφειλών της προς τους ξένους προμηθευτές της. Επομένως αν τελικά χαρακτηριστεί κρατική ενίσχυση, θα πρέπει να κριθεί συμβατή με την ελληνική αγορά φυσικού αερίου και να εφαρμοσθεί το άρθρο 107 παρ. 3 στοιχείο β'. Σε αυτό συνηγορούν και οι δεσμεύσεις που έλαβε και λαμβάνει η Ελληνική Δημοκρατία για την εφαρμογή των μνημονίων, και ειδικότερα για την οικονομική τακτοποίηση του Δ.Ε.Π.Α. και την ιδιωτικοποίησή του. Τέλος, τα σημεία-κλειδιά που αντιτείνει η Ελληνική Δημοκρατία, για να πείσει την Επιτροπή είτε ότι το δάνειο δεν αποτελεί κρατική ενίσχυση είτε ότι αποτελεί μεν, αλλά δεν εμπίπτει στις διατάξεις περί ασυμβατότητας της ενίσχυσης προς την εγχώρια αγορά φυσικού αερίου, είναι δύο. Αρχικά, ότι δεν αποδεικνύεται *πολιτική επιρροή* στην απόφαση του ΤΠΔ στη χορήγηση του δανείου, παρά το γεγονός ότι το τελευταίο αποτελεί δημόσια επιχείρηση. Έπειτα, ως προς το λήπτη του δανείου, τη Δ.Ε.Π.Α. υπάρχει *σαφής έλλειψη πλεονεκτήματος* πέραν της κάρπωσης των ωφελειών που απολαμβάνει ο μέσος δανειολήπτης, δηλαδή κυρίως την ωφέλεια της αποπληρωμής των τρεχουσών οφειλών του προς τρίτους συναλλασσόμενους μαζί του. Η έλλειψη πλεονεκτήματος θεμελιώνεται στα κόστη και τις παραμέτρους χορήγησης του δανείου καθώς και στη σύγκριση με την παράλληλη εκείνη τη χρονική περίοδο σύναψη με την Εθνική Factors A.E. σύμβασης πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων. Και οι δύο συμβάσεις για τις οποίες ήταν σε εξέλιξη η υπογραφή τους από τη Δ.Ε.Π.Α. πραγματοποιήθηκαν κατά τη συνήθη

χρηματοπιστωτική πρακτική, χωρίς να παρατηρούνται δυσαναλογίες και παραπάνω προκύπτοντα οφέλη για τη Δ.Ε.Π.Α. από τη σύναψη του δανείου με το ΤΠΔ. Τέλος, η επιχειρηματολογία της Ελληνικής Δημοκρατίας καταλήγει με την επαπειλούμενη στάση πληρωμών από τη Δ.Ε.Π.Α. και τη συνακόλουθη απειλή της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού που θα προέκυπτε στο ελληνικό κράτος, αν δε χορηγούνταν από το ΤΠΔ το δάνειο που ως άνω περιγράφηκε προς την αιτηθείσα το δάνειο Δ.Ε.Π.Α.

Η Επιτροπή, εξετάζοντας εκτενώς τα παραπάνω, προέβη σε συγκεκριμένα συμπεράσματα για την ύπαρξη ή μη κρατικής ενίσχυσης σύμφωνα με το άρθρο 107 παρ.1 της ΣΛΕΕ το οποίο αναφέρει: «ενισχύσεις που χορηγούνται υπό οποιαδήποτε μορφή από τα κράτη ή με κρατικούς πόρους που νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό δια της ευνοϊκής μεταχείρισεως ορισμένων επιχειρήσεων ή ορισμένων κλάδων παραγωγής είναι ασυμβίβαστες με την εσωτερική αγορά κατά το μέτρο που επηρεάζουν τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές». Προκειμένου να ενταχθεί η εξεταζόμενη ενίσχυση στο παραπάνω άρθρο θα πρέπει να πληρούνται σωρευτικά οι όροι «κρατικοί πόροι», «ευνοϊκή μεταχείριση ορισμένων επιχειρήσεων» και «στρέβλωση ανταγωνισμού». Το ΤΠΔ ελέγχεται εξ ολοκλήρου από το Ελληνικό Δημόσιο, αφού το τελευταίο είναι ο μοναδικός μέτοχος του Ταμείου. Επομένως, με ευκολία συμπέρανε η Επιτροπή ότι το ποσό του δανείου αποτελεί κρατικό πόρο, αφού καλύφθηκε από χρήματα του Δημοσίου. Πέραν αυτού, το Ελληνικό Δημόσιο εγγυήθηκε για ολόκληρο το ποσό του δανείου, επομένως δέσμευσε ισόποσο μέρος του προϋπολογισμού του, σε περίπτωση αδυναμίας από τη μεριά της Δ.Ε.Π.Α. να αποπληρώσει το δάνειο, να προβεί το ίδιο το Δημόσιο στην αποπληρωμή. Άλλωστε απαραίτητο έγγραφο στη ροή των εγκρίσεων της εγγύησης του Δημοσίου προς τη Δ.Ε.Π.Α. αποτελεί υπουργική απόφαση του Υπουργού Οικονομίας. Αλλά και πέραν της εγγύησης, εξετάζοντας την καθεαυτή δανειοδοτική πράξη, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι δε θα μπορούσε να συμβεί αν δεν υπήρχε πράξη-παρέμβαση των ελληνικών αρχών, αφού το Ταμείο από μόνο του δεν μπορεί να επιλέξει ελεύθερα σε ποιους φορείς θα χορηγήσει δάνειο, σύμφωνα με συγκεκριμένες νομοθετικές διατάξεις οι οποίες καταλήγουν στο Ελληνικό Δημόσιο. Στα πλαίσια άλλωστε των παραδοχών και των δεσμεύσεων του ελληνικού κράτους για την αντιμετώπιση της έλλειψης ρευστότητας στην ελληνική αγορά της οποίας η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού ήταν σε κίνδυνο, εντάσσεται και η στήριξη των ιστορικών

παρόχων προκειμένου οι τελευταίοι να μην καταρρεύσουν (Δ.Ε.Π.Α. αλλά και Δ.Ε.Η.). Στο σημείο αυτό η Επιτροπή λαμβάνει αφορμή να αιτιολογήσει ότι από μόνα τους τα μέτρα στήριξης στους ιστορικούς παρόχους αποτελούν μεμονωμένες πράξεις του Δημοσίου προς ορισμένες επιχειρήσεις και όχι γενικά μέτρα οικονομικής πολιτικής σε διάφορες επιχειρήσεις. Επομένως, η Επιτροπή συμπεραίνει ότι το Ελληνικό Δημόσιο προέβη σε ευνοϊκή μεταχείριση υπέρ της Δ.Ε.Π.Α. με τη χορήγηση του δανείου προς αυτήν, χωρίς να πειστεί από το υψηλό επιτόκιο, το σύνθηδες ασφάλιστρο και γενικότερα την τήρηση των επικρατουσών συναλλακτικών ηθών και χρηματοπιστωτικής πολιτικής της αγοράς. Τέλος, η ελληνική αγορά φυσικού αερίου είναι ανοικτής ως προς τον ανταγωνισμό, επομένως η επιλεκτικότητα του ελληνικού κράτους προς μία μόνο εταιρεία, ενδέχεται να προκαλέσει στρέβλωση του ανταγωνισμού επηρεάζοντας τις σχέσεις των κρατών-μελών αλλά και τρίτων κρατών στην αγορά. Η Επιτροπή λοιπόν, διαπιστώνοντας την ύπαρξη των όρων «κρατικοί πόροι», «ευνοϊκή μεταχείριση ορισμένων επιχειρήσεων» και «στρέβλωση ανταγωνισμού» αποφάσισε ότι η δανειοδοτική χρηματοδότηση αποτελεί κρατική ενίσχυση του άρθρου 107 παρ. 1 της ΣΛΕΕ.

Γίνεται εμφανές, ότι απορρίφθηκε η κύρια επιχειρηματολογία της Ελληνικής Δημοκρατίας περί μη ένταξης του δανείου στο άρθρο 107 παρ. 1. Της ΣΛΕΕ, επομένως απομένει να εξετασθεί το επικουρικό επιχείρημα της Ελληνικής Δημοκρατίας, ότι δηλαδή, αν τελικά κριθεί η κρατική ενίσχυση ως τέτοια, να κριθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά, σύμφωνα με το άρθρο 107 παρ. 3 στοιχείο β' της ΣΛΕΕ.

Σύμφωνα με την εξεταζόμενη παράγραφο της ΣΛΕΕ: *«Δύνανται να θεωρηθούν ότι συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά ...ενισχύσεις....για την άρση σοβαρής διαταραχής της οικονομίας κρατών μελών».* Η ίδια η Επιτροπή στο παρελθόν με την από 20.12.2011 απόφασή της παραδέχθηκε ότι η έκταση και η διάρκεια της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα υπερβαίνει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι οικονομίες των κρατών μελών εντός του συνήθως οικονομικού κύκλου τους.⁷⁹ Ακόμη η ύφεση εντάθηκε και με την εκτόξευση του δημόσιου χρέους, ο συνδυασμός των οποίων οδήγησε σε δυσχερή θέση τις ελληνικές τράπεζες. Η εγχώρια αγορά ενέργειας δε θα μπορούσε να μείνει

⁷⁹ C/29/2012 final, S.A. 34044 (2011/N) EL, παράταση του ελληνικού προσωρινού καθεστώτος εγγύησης δανείων ΕΕ.

ανεπηρεάστη, με κύριες συνέπειες την έλλειψη ρευστότητας και τον κίνδυνο του μη έγκαιρου ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή κατέληξε ότι πράγματι η σοβαρή διαταραχή της οικονομίας του ελληνικού κράτους οδήγησε στη χορήγηση του δανείου από το ΤΠΔ και ότι το δάνειο χορηγήθηκε για σχετική σύντομη περίοδο, για συγκεκριμένο σκοπό και ήταν περιορισμένου ύψους, προκειμένου να εξοφληθούν τα τρέχοντα ληξιπρόθεσμα χρέη της Δ.Ε.Π.Α. και να διαφυλαχθεί ο ενεργειακός εφοδιασμός της χώρας.

Συμπερασματικά, η Επιτροπή, αν και παρατήρησε ,ως όφειλε, ότι κατά την όλη διαδικασία χορήγησης της κρατικής ενίσχυσης από την Ελληνική Δημοκρατία προς τη Δ.Ε.Π.Α., δεν τηρήθηκε η υποχρεωτική γνωστοποίηση της ενίσχυσης προς την Επιτροπή, όπως αυτή περιγράφεται στο άρθρο 108 παρ.3 της ΣΛΕΕ, αποφάσισε ότι το δάνειο είναι συμβατό με την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου του ελληνικού κράτους. Την ίδια στάση τήρησε μάλιστα, και στην έγκριση των παρατάσεων της αποπληρωμής του δανείου από τη Δ.Ε.Π.Α., όταν πια η Ελληνική Δημοκρατία συμμορφώθηκε με την υποχρεωτική γνωστοποίηση του μέτρου κρατικής ενίσχυσης σύμφωνα με το άρθρο 108 παρ. 3 της ΣΛΕΕ και ζήτησε την έγκρισή της για την παράταση αποπληρωμής του δανείου. Μετά την ως άνω αναλυτική τεκμηρίωση των βάσεων που η Επιτροπή χρησιμοποίησε για να κρίνει εν τέλει τη συγκεκριμένη κρατική ενίσχυση συμβατή με την ελληνική αγορά φυσικού αερίου, απλώς διαπίστωσε την 25.6.2014 αλλά και την 30.6.2014, ότι εξακολουθούν να υφίστανται οι δυσμενείς συνθήκες δημοσιονομικής ύφεσης στην ευρύτερη ελληνική αγορά, γεγονός που επιμηκύνει την ανάγκη στήριξη της τελευταίας και έτσι δικαιολογείται και η παράταση αποπληρωμής του δανείου προς τη Δ.Ε.Π.Α.

4.4. Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (Δ.Ε.Η.)

Το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων (ΤΠΔ) προέβη στην παράλληλη έγκριση και την περαιτέρω παράλληλη χορήγηση των δανείων προς τη Δ.Ε.Π.Α. και τη Δ.Ε.Η στις 19.7.2015, έχοντας κοινή αιτιολογική βάση και σκοπό για τη χορήγησή τους. Το ίδιο ισχύει και την παράλληλη παροχή των εγγυήσεων από το Ελληνικό Δημόσιο στους ως άνω δύο ιστορικούς παρόχους για τη σύναψη των δανειοδοτικών συμβάσεων. Επομένως,

η Επιτροπή αν και εξέτασε μεμονωμένα τα επί μέρους δάνεια, δε διαφοροποιήθηκε σχεδόν καθόλου στις αιτιολογικές της σκέψεις, και κατέληξε και στις δύο υποθέσεις ότι η χορήγηση των δανείων αποτελούν κρατική ενίσχυση σύμφωνα με το άρθρο 107 παρ.1 της ΣΛΕΕ, ότι κρίνονται συμβατές με την ελληνική αγορά φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας, παραβλέποντας (προβαίνοντας μόνο σε συστάσεις και έκφραση δυσαρέσκειας) τη αρχική μη γνωστοποίηση των μέτρων κρατικής ενίσχυσης σύμφωνα με το άρθρο 108 παρ. 3 της ΣΛΕΕ. Επισημαίνεται, ότι η Δ.Ε.Η. καρπώθηκε το δάνειο προκειμένου να καλύψει αντίστοιχες βραχυπρόθεσμες ανάγκες ρευστότητας, και να εξοφλήσει τις οφειλές της προς τις θυγατρικές της εταιρείες ΛΑΓΗΕ και ΑΔΜΗΕ, προκειμένου να εξοφλήσουν και αυτές τους τρίτους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας. Το Ελληνικό Δημόσιο κατείχε πάντοτε την πλειοψηφία των μετοχών της Δ.Ε.Η. και μάλιστα εκλέγει 6 από τα 11 μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της Δ.Ε.Η. συμπεριλαμβανομένου και του εκτελεστικού μέλους της Δ.Ε.Η., του διευθύνοντος συμβούλου της, επομένως κρίθηκε με ευκολία η επιρροή του στη λήψη αποφάσεων για το μέλλον της εταιρείας.

4.5. Electricité de France (E.D.F.)

Σε επίπεδο φορολογικών ελαφρύνσεων και κατ' επέκταση σε μείωση άπαξ μείωση του ενεργειακού κόστους στις βιομηχανίες, εντάσσεται και η υπόθεση της γαλλικής επιχείρησης Electricité de France (E.D.F.). Η Επιτροπή με απόφασή της⁸⁰ επιβεβαίωσε την παροχή παράνομης κρατικής ενίσχυσης στην γαλλική εταιρεία από το Γαλλικό Δημόσιο μέσω φορολογικής ρύθμισης το 1997 και διατάσσει την ανάκτηση ενός υψηλού ποσού συνολικού ύψους 1, 7 δισεκατομμυρίου ευρώ. Η απόφαση επικυρώνει παλαιότερη σχετική απόφαση της Επιτροπής το έτος 2003 η οποία είχε ακυρωθεί από τα ευρωπαϊκά δικαστήρια. Κατά την εποχή της ρύθμισης η E.D.F. ήταν δημόσια επιχείρηση η οποία ανήκε πλήρως στο Ελληνικό Δημόσιο. Στα πλαίσια της απελευθέρωσης της αγοράς της ηλεκτρικής ενέργειας στην αγορά της Γαλλίας, το 1997 το γαλλικό κράτος τροποποίησε το νόμο περί E.D.F. προκειμένου να διευκρινιστεί το περιουσιακό καθεστώς της, να αναμορφωθεί ο ισολογισμός της και να αυξηθεί το μετοχικό της κεφάλαιο. Η Επιτροπή με την από 16.12.2003 διαπίστωσε ότι το Γαλλικό Δημόσιο στο ως άνω περιγραφόμενο

⁸⁰ C 68/2002 final, 22.7.2015 S.A. 13869.

πλαίσιο παραιτήθηκε από φορολογική απαίτηση ύψους 888,89€ το οποίο αντιστοιχούσε στο φόρο περί εταιρειών που αναλογούσε στην E.D.F. Λόγω της εξάλειψης αυτής της φορολογικής υποχρέωσης μόνο για τη συγκεκριμένη εταιρεία, η Επιτροπή έκρινε την παραίτηση ως κρατική ενίσχυση και μάλιστα ασυμβίβαστη με την γαλλική εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας.

Το 2009 η EDF προσέφυγε υποστηριζόμενη από το γαλλικό κράτος ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου το οποίο ακύρωσε την απόφαση της Επιτροπής, αντιτείνοντας ότι η Επιτροπή δεν έπρεπε να αρνηθεί την εξέταση του επιχειρήματος ότι το Γαλλικό Δημόσιο προέβη στην ενίσχυση βάση του κριτηρίου του «ιδιώτη επενδυτή». Η Επιτροπή υποστήριξε σθεναρά, τόσο κατά την πρώτη της απόφαση, όσο και κατά της αναίρεσης που άσκησε κατά της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου ότι λόγω της φορολογικής φύσης της υπόθεσης η αρχή του ιδιώτη επενδυτή στην οικονομία της αγοράς δε θα πρέπει να εφαρμόζεται. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο με απόφαση του τον Ιούνιο του 2012⁸¹ απέρριψε την αναίρεση της Επιτροπής. Το Δικαστήριο έκρινε, ότι η δυνατότητα εφαρμογής του κριτηρίου του ιδιώτη επενδυτή εξαρτάται, εν τέλει από το αν το κράτος μέλος χορηγεί οικονομικό πλεονέκτημα σε επιχείρηση που του ανήκει με την ιδιότητά του ως μέτοχος και όχι με την ιδιότητά του ως φορέας δημόσιας εξουσίας. Ακόμη, το κράτος που επικαλείται τη χρήση του εν λόγω κριτηρίου έχει και το βάρος της απόδειξης της εφαρμογής του κριτηρίου στην χορηγηθείσα κρατική ενίσχυση. Επομένως, η Επιτροπή θα έπρεπε να εξετάσει σε κάθε περίπτωση το κριτήριο αυτό και μετά να προβεί σε θετική ή απορριπτική απόφαση. Μετά ταύτα, το 2013 η Επιτροπή προέβη σε επανέλεγχο της υπόθεσης λαμβάνοντας υπόψη και το κριτήριο του ιδιώτη επενδυτή, συμμορφούμενη με την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου. Σε κάθε περίπτωση όμως η Επιτροπή έκρινε εκ νέου ότι το πλεονέκτημα που χορηγήθηκε στην E.D.F. δεν πληρούσε ούτε το κριτήριο του ιδιώτη επενδυτή και προέβη σε εκ νέου υπολογισμού των τόκων επί του αρχικώς επιβαλλόμενου από αυτήν κεφαλαίου.

⁸¹ Judgment of the Court (Grand Chamber) June 5th 2012, C-124/10 P.

5. Συμπεράσματα

Ένας από τους βασικούς παράγοντες της ύφεσης της Ελληνικής βιομηχανίας, είναι και η κρίση που μαστιάζει τη χώρα εδώ κι χρόνια. Η δημοσιονομική κρίση στην Ελλάδα οδήγησε σε αλυσιδωτές εξελίξεις που επηρέασαν όλους τους παραγωγικούς τομείς της χώρας. Στα πλαίσια αυτά, η ελληνική βιομηχανία καταβαραθρώθηκε με την παραγωγική της δραστηριότητα να επιβαρύνεται με μεγάλη φορολογία. Ακολούθως, η βιομηχανία προσπάθησε να κρατηθεί στη ζωή ακολουθώντας μια συντηρητική πολιτική που δεν της επέτρεψε να προβεί σε καθοριστικές αλλαγές ανάπτυξης. Το κλίμα ύφεσης, σε συνδυασμό με την αποβιομηχάνιση σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, οδήγησε σε μια αντίστοιχη μείωση της συμμετοχής στο ΑΕΠ με τη βιομηχανία να συμμετέχει σήμερα περίπου στο 10% του ΑΕΠ, ένα ποσοστό που φθίνει συνεχώς.

Στο ενεργειακό επίπεδο, με όλες τις βιομηχανικές δραστηριότητες να απαιτούν ενέργεια, η σημασία της ενέργειας για μία βιομηχανία αποτελεί μια αδιαμφισβήτητη πραγματικότητα. Μιλώντας με αριθμούς, η ελληνική βιομηχανία καταναλώνει περίπου το 43% του συνόλου της ενέργειας που καταναλώνει η χώρα.

Από το σύνολο της Ελληνικής βιομηχανίας, οι πλέον ενεργοβόροι κλάδοι της (χαρτοβιομηχανία, τσιμεντοβιομηχανία, υαλουργία, κεραμικά, βιομηχανία επεξεργασίας μετάλλου) αντιμετωπίζουν έντονο πρόβλημα βιωσιμότητας που οφείλεται εν μέρει στο κόστος ενέργειας και ιδιαίτερα σε παράγοντες που επηρεάζουν το τελικό κόστος της ηλεκτρικής ενέργειας. Σε αυτούς τους παράγοντες συγκαταλέγεται η κυρίαρχη θέση της ΔΕΗ, οι επιβαρύνσεις λόγω υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, ανανεώσιμων πηγών και ειδικού φόρου κατανάλωσης.

Σε σχέση με την Ευρώπη, οι Ελληνικοί δείκτες είναι ακόμη χειρότεροι με το βιομηχανικό κόστος ενέργειας να αυξάνει κατά 7,6% όταν στην ΕΕ των 27 αυξήθηκε κατά 4,8%. Η μεγαλύτερη εικόνα μας δείχνει πως ο Ελληνικός ενεργειακός τομέας χαρακτηρίζεται από μια ολοένα και λιγότερο αποδοτική κατανάλωση κυρίως στους τομείς των μεταφορών και του τριτογενούς οικιακού τομέα, και από μια ανεπάρκεια της εσωτερικής παραγωγής να καλύψει τις ενεργειακές ανάγκες της χώρας. Η κατάσταση

αυτή δημιουργεί μια διαφορά ισχύος σε παγκόσμιο επίπεδο και σχετίζεται απόλυτα με την ενεργειακή ασφάλεια των κρατών παγκοσμίως. Η Ελλάδα, όπως και η Ευρώπη, εξαρτάται από την εισαγωγή ενέργειας από το εσωτερικό με αποτέλεσμα το θέμα της ενέργειας να ανάγεται τόσο σε οικονομικό αλλά και σε πολιτικό ζήτημα.

Ένα από τα βασικά προβλήματα που εντοπίζονται σε σχέση με το κόστος ενέργειας είναι όπως είδαμε η υπερβολική ενεργειακή φορολόγηση που είναι ιδιαίτερα υψηλή στην Ελλάδα σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Μαζί με αυτόν τον παράγοντα, μπορούμε να αναφέρουμε και το ενεργειακό κόστος φυσικού αερίου και το υψηλό ενεργειακό κόστος στον ηλεκτρισμό. Τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε σχέση με την αγορά ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 2013 αποκαλύπτουν πως η Ελλάδα μαζί με τα κράτη της Βαλτικής και την Τσεχία έχουν σημαντικά υψηλότερες τιμές χονδρικής σε σχέση με τα υπόλοιπα Ευρωπαϊκά κράτη-μέλη.

Στους παράγοντες της αύξησης του κόστους ενέργειας στη βιομηχανία, θα πρέπει να συγκαταλέξουμε την αύξηση της ενεργειακής φορολόγησης που προέκυψε ως αναγκαιότητα δημοσιονομικής προσαρμογής της Ελλάδας εν μέσω κρίσης, η οποία σύμφωνα με τους μελετητές, οδήγησε τελικά σε περαιτέρω ενίσχυση της οικονομικής ύφεσης ενώ στις λύσεις που πιθανόν να αντιστρέψουν το χαμηλό βαθμό ενεργειακής απόδοσης της Ελληνικής βιομηχανίας, να πρέπει να εντάξουμε την ύπαρξη επεμβάσεων εξοικονόμησης ενέργειας αλλά και τον εκσυγχρονισμό των ενεργειακών υποδομών της χώρας.

Σύμφωνα με τα όσα περιγράψαμε την παρούσα εργασία, γίνεται φανερό πως η ενεργειακή φορολόγηση στη χώρα μας αποτελεί παράγοντα που καταδικάζει την ελληνική βιομηχανία σε αδράνεια και την καθιστά μη ανταγωνιστική εντός και εκτός συνόρων. Η φορολόγηση των επιχειρήσεων στην Ελλάδα αυξήθηκε σημαντικά, τόσο όσον αφορά την άμεση όσο και την έμμεση φορολόγηση, όπως στα ενεργειακά προϊόντα ενώ η ενεργειακή φορολόγηση είναι ιδιαίτερα υψηλή στην Ελλάδα σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη, όμως αύξηση ενεργειακής φορολόγησης υπήρξε τα τελευταία χρόνια για όλη την Ευρωπαϊκή βιομηχανία.

Η ενεργειακή πολιτική της Ελλάδας στον τομέα της ενέργειας καθορίζεται με βάση τα κοινοτικά πρότυπα και ακολουθεί, όπως αναπτύξαμε στην εργασία αυτή, κάποιους βασικούς ενεργειακούς στόχους ενώ παράλληλα τα τελευταία χρόνια η Ελληνική πολιτεία καταβάλλει μια προσπάθεια για μείωση της φορολόγησης των επιχειρήσεων, όμως αυτή παρουσιάζει αυξομειώσεις λόγω έκτακτης φορολόγησης στα πλαίσια της δημοσιονομικής προσαρμογής.

Στην προσπάθεια της χώρας να εναρμονιστεί με τις κοινοτικές επιταγές, όπως για παράδειγμα με την Οδηγία 2001/77/ΕΚ «Για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές στην εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας» όπου προβλέπεται για την Ελλάδα ενδεικτικός στόχος συμμετοχής των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, σε ποσοστό 20,1% της εγχώριας ακαθάριστης κατανάλωσης ενέργειας (με τον στόχο αυτό να είναι συμβατός με τις διεθνείς δεσμεύσεις της χώρας που απορρέουν από το Πρωτόκολλο του Κιότο) συναντώνται πολλά προβλήματα εφαρμογής λόγω της παρούσης οικονομικής συγκυρίας. Αντίστοιχα, στο Ευρωπαϊκό επίπεδο, τα κράτη μέλη έχουν αναγνωρίσει ότι απομένουν ακόμη να γίνουν πολλά ώστε να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη ενεργειακή απόδοση. Διστάζουν να αναλάβουν δέσμευση για υποχρεωτικό ετήσιο περιορισμό 1% στην ενεργειακή κατανάλωση στην προτεινόμενη οδηγία για τις ενεργειακές υπηρεσίες όπως ορίζει η Πράσινη Βίβλος

Όπως αναφέραμε και κατά την ανάλυσή μας, για την υλοποίηση των παραπάνω στόχων, οι κρατικές ενισχύσεις αποτελούν ένα αποτελεσματικό εργαλείο αφού είναι δυνατόν να αποκαταστήσουν οικονομικές ανεπάρκειες, βελτιώνοντας τη λειτουργία των αγορών και την ανταγωνιστικότητα. Τη χορήγηση αυτών των ενισχύσεων την ελέγχει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καθώς το όποιο μέτρο που σχετίζεται με κρατική ενίσχυση υπόκειται σε ενωσιακό έλεγχο, ώστε να αξιολογείται η ορθή χρήση τους και να μη στρεβλώνεται ο ανταγωνισμός. Τα κριτήρια – όροι που πρέπει να πληρούνται σωρευτικά σύμφωνα με το άρθρο 107 της ΣΛΕΕ είναι: η ενίσχυση να χορηγηθεί από το κράτος ή μέσω των κοινωνικών πόρων, η ενίσχυση αυτή να παρέχει πλεονέκτημα στους δικαιούχους, το πλεονέκτημα πρέπει να ευνοεί ορισμένες επιχειρήσεις ή οικονομικές δραστηριότητες, η ενίσχυση πρέπει να έχει επιπτώσεις στο εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και να απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά.

Το θεσμικό πλαίσιο της Ευρώπης περί κρατικών ενισχύσεων και μη ανταγωνισμού, ορίζει τη μείωση των κρατικών ενισχύσεων ως ποσοστού επί του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος ενώ στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας το 2000 η Ευρωπαϊκή Ένωση έθεσε ως στόχο της όπως μέχρι το 2010 καταστεί η πλέον ανταγωνιστική οικονομία του πλανήτη βασισμένη στην κοινωνία της γνώσης. Ο λόγος περιορισμού των κρατικών ενισχύσεων οφείλεται στο ότι οι κρατικές ενισχύσεις εκ φύσεως διαβρώνουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό, εμποδίζουν την αποδοτικότερη κατανομή των οικονομικών πόρων και απειλούν την ομαλή λειτουργία της ενιαίας εσωτερικής αγοράς.

Συνοπτικά μπορούμε να πούμε πως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων, ως ανεξάρτητη αρχή. Η Επιτροπή εκτιμά τις επιζήμιες συνέπειες που προκαλεί στη λειτουργία της κοινής αγοράς η χορήγηση κρατικών ενισχύσεων από τα κράτη μέλη και μεριμνά ώστε τα κράτη μέλη να χορηγούν μόνο ενισχύσεις που συμβιβάζονται με την κοινή αγορά. Το δικαίωμα των κρατικών ενισχύσεων έχει απασχολήσει σημαντικά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εξετάζοντας μέσω των επί μέρους κρατικών επιχορηγήσεων σε επιχειρήσεις, την ύπαρξη κρατικής ενίσχυσης ή μη και στη συνέχεια αν η τελευταία εμπίπτει στις επιτρεπτές ενισχύσεις των άρθρου 107 παρ. 1 της ΣΛΕΕ. Διαδικαστικά, κατόπιν αυτών, αποφαινεται και δημοσιεύει απόφαση με τα συμπεράσματά της για την εξεταζόμενη κρατική ενίσχυση.

Η Επιτροπή εξετάζει επίσης τις ενισχύσεις που έχουν εφαρμόσει παράνομα τα κράτη μέλη, χωρίς να τις κοινοποιήσουν ή προτού εγκριθούν ενώ συχνά η Επιτροπή πληροφορείται την ύπαρξη παρόμοιων ενισχύσεων κατόπιν καταγγελίας από επιχειρήσεις. Εφόσον η ενίσχυση είναι ασυμβίβαστη, την απαγορεύει και διατάσσει το κράτος μέλος που διέπραξε την παράβαση να την ανακτήσει και ο αποδέκτης της παράνομης ενίσχυσης πρέπει τότε να την επιστρέψει.

Την παραπάνω μεθοδολογία παρουσιάσαμε στην παρούσα μελέτη, την οποία και εξετάσαμε υπό το πρίσμα των case-study της βιομηχανίας αλουμινίου Ελλάδος, την Επιχείρηση Αερίου και της ΔΕΗ. Συμπερασματικά, όσον αφορά στο βιομηχανικό τομέα, η Επιτροπή αναγνωρίζει τις ελληνικές προσπάθειες για αύξηση της ενεργειακής

αποδοτικότητας, έστω κι αν αυτό αποδίδεται περισσότερο στην υποχώρηση της κατανάλωσης λόγω της δημοσιονομικής κρίσης.

Από τα πορίσματά της συνάγεται πως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι χαμηλότερες τιμές ηλεκτρισμού που χορηγήθηκαν κατά την περίοδο 2007-2008 από την Ελληνική κρατική ΔΕΗ στην Αλουμίνιον έδωσε αδικαιολόγητο πλεονέκτημα στην εταιρεία, κατά παράβαση των κανόνων της ΕΕ για τις κρατικές ενισχύσεις και μάλιστα η διαδικασία ανάκτησης ανεστάλη από εθνικό δικαστήριο.

Η Επιτροπή εξέτασε επίσης τη χρηματοδότηση του αγωγού φυσικού αερίου από την κρατική Δημόσια Επιχείρηση Αερίου, που συνδέει την Αλουμίνιον στο εθνικό δίκτυο φυσικού αερίου, αλλά κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τους όρους της αγοράς και, επομένως, δεν συνιστούσε κρατική ενίσχυση ενώ έκρινε για την πλειονότητα των απαλλαγών, ότι εμπίπτουν στο πλαίσιο των κρατικών ενισχύσεων, ωστόσο δε ότι οι απαλλαγές δεν ήταν ασυμβίβαστες με τους κανόνες της ΣΛΕΕ για τις κρατικές ενισχύσεις.

Στα παραπάνω πλαίσια, εντάσσεται και η στενή εποπτεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις συμβατικές κινήσεις της Δ.Ε.Π.Α. μεταξύ κρατικών φορέων. Σε θέματα μείωσης του ενεργειακού κόστους της δραστηριότητάς της, ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί ο έλεγχος της Επιτροπής σε κρατικές πρωτοβουλίες στήριξης της ρευστότητας της Δ.Ε.Π.Α., προκειμένου να διασφαλιστεί ο ενεργειακός εφοδιασμός φυσικού αερίου στην ελληνική επικράτεια.

Η ίδια η Επιτροπή στο παρελθόν (με την από 20.12.2011 απόφασή της) παραδέχθηκε ότι η έκταση και η διάρκεια της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα υπερβαίνει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι οικονομίες των κρατών μελών εντός του συνήθως οικονομικού κύκλου τους. Ακόμη, η ύφεση εντάθηκε και με την εκτόξευση του δημόσιου χρέους, ο συνδυασμός των οποίων οδήγησε σε δυσχερή θέση τις ελληνικές τράπεζες. Η εγχώρια αγορά ενέργειας δε θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη, με κύριες συνέπειες την έλλειψη ρευστότητας και τον κίνδυνο του μη έγκαιρου ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή κατέληξε ότι πράγματι η σοβαρή διαταραχή της οικονομίας του ελληνικού κράτους οδήγησε στη χορήγηση του δανείου από το ΤΠΔ και ότι το δάνειο χορηγήθηκε για σχετική σύντομη περίοδο, για

συγκεκριμένο σκοπό και ήταν περιορισμένου ύψους, προκειμένου να εξοφληθούν τα τρέχοντα ληξιπρόθεσμα χρέη της Δ.Ε.Π.Α. και να διαφυλαχθεί ο ενεργειακός εφοδιασμός της χώρας.

Βλέπουμε λοιπόν πως η Επιτροπή αποφασίζει εάν πρόκειται για κρατική ενίσχυση ή όχι, με βάση τα κριτήρια που αναφέρθηκαν στην παρούσα εργασία. Στη συνέχεια, η Επιτροπή κρίνει εάν η ενίσχυση εναρμονίζεται με την εσωτερική αγορά και γνωμοδοτεί επί αυτού. Κρίνοντας τις περιπτώσεις αυτές αυστηρά με τους όρους της ΣΛΕΕ, οι αποφάσεις σχετικά με τις Ελληνικές επιχειρήσεις θα ήταν καταδικαστικές. Η δυνατότητα της Επιτροπής να κρίνει εάν αυτές συμμορφώνονται με την εσωτερική αγορά, είναι αυτή που της δίνει την ευελιξία να εκτιμά πιο δίκαια εάν η κρατική ενίσχυση παραβιάζει τις αρχές της ανταγωνιστικότητας ή όχι.

Με άλλα λόγια, ο έλεγχος της Επιτροπής για τη συμμόρφωση της χρηματοδότησης ενεργειακών υποδομών και γενικότερα κρατικών ενισχύσεων, επικεντρώνεται σε πρώτη φάση στη συνδρομή των προϋποθέσεων που οριοθετούν νομικά την έννοια της κρατικής ενίσχυσης, σύμφωνα με το άρθρο 107 παρ.1 της ΣΛΕΕ. Εφόσον δηλαδή διαπιστωθεί ότι το ενωσιακό πλαίσιο έχει καταρχήν εφαρμογή, όπως συνέβη και στις περιπτώσεις που παρουσιάσαμε στην παρούσα μελέτη, η Επιτροπή, κατόπιν της κοινοποίησης των επίμαχων μέτρων, εξετάζει αν πληρούνται οι προϋποθέσεις ενεργοποίησης του απαγορευτικού κανόνα. Σε διαφορετική περίπτωση, δεν υφίσταται ενίσχυση και το μέτρο είναι σύννομο από τη σκοπιά των κανόνων περί κρατικών ενισχύσεων. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί πως η ενδεχόμενη συνδρομή των προϋποθέσεων που συγκροτούν το πραγματικό του κανόνα που θέτει η παραπάνω διάταξη δεν συνεπάγεται απαραίτητα την απαγόρευση του υπό εξέταση μέτρου. Ο λόγος που «ευνοεί» την μη-αρνητική τοποθέτηση της Επιτροπής αφορά στον συμβιβασμό των κρατικών ενισχύσεων με την εσωτερική αγορά. Δύναται έτσι να καταστεί νόμιμη η εφαρμογή του μέτρου λόγω των εξαιρέσεων που έχουν καταρτιστεί από μέρος της Επιτροπής.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

6.1. Συγγράμματα

- Δαγούμας Α, Γκούμας, Γ. (2014) « Η επίδραση του ενεργειακού κόστους στην Ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα: Η περίπτωση της Ελληνικής Βιομηχανίας» ΔΙΚΤΥΟ, Δίκτυο για τη μεταρρύθμιση στην Ελλάδα και την Ευρώπη.
- Beaudreau, B,C 1995. The impact of electric power on productivity, *Energy Economics*, 17, pp.231-236.
- Δρακακάκης, Σ. (2013) «Πολυνομοσχέδιο» και έλεγχος κρατικών ενισχύσεων. Σημαντικά βήματα για αποτελεσματικότερη συμμόρφωση του Ελληνικού Δημοσίου με τους σχετικούς κανόνες της ΕΕ.
- Boyd, G.A. and Pang, J.X., 2000. Estimating the linkage between energy efficiency and productivity, *Energy Policy* 28, pp.289-296.
- Elliot, R.N., Latiner, S, et all, 1997. Consideration in the estimation of costs and benefits of industrial energy efficiency projects, 32rd Intersociety Energy Conversion Engineering Conference.Honolulu, HI
- Madlool, N. A., Saidur, R., Hossain, M. S., & Rahim, N. A. (2011). A critical review on energy use and savings in the cement industries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 15(4), 2042-2060.
- Thiruchelvam, M., Kumar, S., & Visvanathan, C. (2003). Policy options to promote energy efficient and environmentally sound technologies in small-and medium-scale industries. *Energy Policy*, 31(10), 977-987.
- DeCanio, S.J. 1998. The Efficiency Paradox: Bureaucratic and Organizational Barriers to Profitable Energy-Saving Investments, *Energy Policy*, pp. 441-454.
- Park, C. W., Kwon, K. S., Kim, W. B., Min, B. K., Park, S. J., Sung, I. H., ... & Seok, J. (2009). Energy consumption reduction technology in manufacturing—A selective review of policies, standards, and research. *International Journal of Precision Engineering and Manufacturing*, 10(5), 151-173.
- Κεκελέκης, Μ. (2012) «Η Ευρωπαϊκή πολιτική ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων στον τομέα της ενέργειας με έμφαση στην προστασία του

- περιβάλλοντος» στο συλλογικό έργο «Ενέργεια. Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική» υπό την επιμέλεια του Φαραντούρη, Ν. σελ. 153-170. Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.
- Χ. Συνοδινός, Άρθρο “Συνδρομή του αναδυόμενου ενεργειακού δικαίου στο δυναμικά εξελισσόμενο εμπορικό δίκαιο”.
 - ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ «ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ για την ενεργειακή απόδοση ή περισσότερα αποτελέσματα με λιγότερα μέσα»
 - ΣΛΕΕ (Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ)
 - Cinzia Alcidi and Daniel Gros, 2012, “Why is the Greek economy collapsing? A simple tale of high multipliers and low exports”, CEPS Commentary, CEPS, Brussels.
 - Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία και Eurostat.
 - Σ. Μιχοπούλου, Κρίση Χρέους, Δημοσιονομική λιτότητα και οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη, σελ. 14-16.
 - Μανόλης Γαλενιανός, Η ελληνική κρίση: αίτια και επιπτώσεις, Μάρτιος 2014, σελ. 16-17.
 - Έρευνα της Direction Business Reports.
 - Άρθρο Κ.Κουκλέλη, Ένωση Βιομηχανικών Καταναλωτών Ενέργειας (Ε.ΒΙ.Κ.ΕΝ.)
 - ΣΛΕΕ (Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ) .
 - Κατευθυντήριες Γραμμές, σημεία 47, 80-84.
 - Χ. Συνοδινός, Μ. Βελεγράκης, «Δίκαιο Ενέργειας και Κρατικές Ενισχύσεις», Ενέργεια & Δίκαιο, Τεύχος 11/2009, σημείο 59.
 - Phoebe Koundouri, Lecture Notes 2008, European Energy Policy, Athens University of Economics and Business.
 - European Commission, Commission Staff Working Document, Country Factsheet Greece, Brussels, XXX SWD(2015) 226 final.
 - “Για μια αποτελεσματική εφαρμογή των αποφάσεων της Επιτροπής με τις οποίες τα κράτη μέλη διατάσσονται να ανακτήσουν παράνομες και ασυμβίβαστες κρατικές ενισχύσεις (IP/07/1609).

- S.A. 34044 (2011/N). EL, Παράταση του ελληνικού προσωρινού καθεστώτος εγγύησης δανείων EE C/29/2012.
- C 68/2002 final, 22.7.2015 S.A. 13869.
- Judgment of the Court (Grand Chamber) June 5th 2012, C-124/10 P.

6.2. Διαδίκτυο

- <http://www.keeptalkinggreece.com/2013/01/22/marianne-the-incredible-errors-by-imf-experts-the-wrong-multiplier/>
- <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26516&subid=2&pubid=113226385>
- Ελένη Μπότα, ‘Συνεχίζεται η απαξίωση του Ελληνικού Χρηματιστηρίου’, www.bankingnews.gr
- Τάσος Μαντικίδης, ‘Η μεγάλη έξοδος των εισηγμένων από το Χρηματιστήριο’, www.tovima.gr
- <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26516&subid=2&pubid=113226385>
- <http://www.newsbomb.gr/oikonomia/epixeirhseis/story/526959/antagonistikotita-xameni-sti-metafrasi-i-elliniki-viomixania#ixzz3t6wk2ySS>
- Ελένη Μπότα, ‘Συνεχίζεται η απαξίωση του Ελληνικού Χρηματιστηρίου’, www.bankingnews.gr
- Bill Greiner , ‘2015 Outlook for Global Markets’, www.forbes.com
- Δρ. Αντώνης Μεταξάς, ‘Μείωση ενεργειακού κόστους μέσω αντισταθμιστικού μηχανισμού’, www.capital.gr
- http://www.desmie.gr/fileadmin/user_upload/Files/adeiodotisi/2001.09.27_L.283_Directive.77.pdf
- <http://195.251.42.2/cgi-bin/nisehist.sh>
- <http://www.ypeka.gr/?tabid=443>
- <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=fIZekDiD%2Brg%3D&tabid=446&language=el-GR>

- <http://energypress.gr/news/nea-meleti-energeiako-kostos-pnigei-ti-viomihania>
- <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=337>
- <http://www.helesco.gr/EnergyAppIndustry.html>
- http://www.cres.gr/energy_saving/biomixania/biomixania_intro.htm
- <http://energypress.gr/news/theloyme-na-ehoyme-viomihania-apodeixi>
- http://www.energia.gr/article.asp?art_id=98364
- <http://www.naftemporiki.gr/finance/story/646833/polunomosxedio-kai-elegxos-kratikon-enisxuseon#null>
- <http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW134/%CE%A3%CE%9B%CE%95%CE%95.pdf>
- http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/legislation.html
- <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>
- <http://www.kelemenis.com/pdf/pub13.pdf>
- http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4485_en.htm
- <http://www.kathimerini.gr/776361/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/meiwsh-energeiakoy-kostoys-kata-15-20-ekat-ethsiws-ews-to-2020>
- <http://energypress.eu/eu-court-vindicates-aluminium-greece/>
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-58_en.htm?locale=en
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-702_en.htm